Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання

Кафедра кримінального процесу та криміналістики

КЕЙС
заняття на тему
«Правові основи використання криміналістичної техніки»

Підвищення кваліфікації (короткострокове)
поліцейських – слідчих поліції

Інформація про викладача:
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики
к.ю.н., доцент МАРКО Сергій Іванович
0679042489

Львів -2021

Тема

«Застосування техніко-криміналістичних засобів та методів виявлення, фіксації, вилучення й дослідження доказової інформації. Порядок та методика пошуку, вилучення, фіксації та направлення на експертне дослідження слідів, виявлених під час огляду місця події. Особливості фіксації біологічних слідів на місці вчинення злочину. Допустимість використання як доказів фото- та відеоматеріалів, розміщених у відкритій мережі Інтернет, під час розкриття злочинів»

Годин на тему – 4
Лекція – 2
Практичне заняття - 2

Навчальна мета: удосконалити практичні знання слідчих поліції щодо застосування техніко-криміналістичних засобів та методів виявлення, фіксації, вилучення й дослідження доказової інформації.

Виховна мета: сприяти формуванню у слідчих поліції вмінь та навичок щодо застосування сучасних техніко-криміналістичних засобів та методів виявлення, фіксації, вилучення й дослідження доказової інформації з метою забезпечення ефективного розслідування кримінальних правопорушень.

Розвивальна мета: розвивати інтелектуальні здібності, увагу, мислення, спостережливість, активність, творчість для належного виконання своїх функціональних обов'язків.

Навчальне обладнання, ТЗН: електронні підручники, посібники, мультимедійні слайди, комп'ютер.

Наочні засоби: комплект науково-технічних засобів для огляду місця події.

Міжтематичні зв'язки: права людини, верховенство права, конституціоналізм; толерантність та недискримінація в роботі поліцейського; взаємодія поліції та суспільства; затримання особи; особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування.

План лекційного заняття (навчальні питання):

1. Правові основи використання криміналістичної техніки.
2. Загальні засади проведення огляду.
3. Огляд місця події.
4. Особливості фіксації біологічних слідів на місці вчинення злочину.
5. Питання допустимості використання як доказів фото- та відеоматеріалів, розміщених у відкритій мережі Інтернет, під час розкриття злочинів.
6. Аналіз способів фіксації змісту веб-сторінки в мережі Інтернет як доказу в судовому процесі.

1. Правові основи використання криміналістичної техніки.

У ст. 25 КПК України визначається «Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення…, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила». Для виконання таких завдань необхідно використовувати всі передбачені законом засоби, у тому числі й технічні.

У кримінальному процесуальному законодавстві відсутня спеціальна норма, за якою б визначались правові основи застосування криміналістичної техніки. Але міститься норма у ст. 273 КПК України, що регламентує використання і застосування засобів, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У багатьох статтях кримінального процесуального закону визначаються окремі прийоми і засоби фіксації речових доказів, місця події та умови проведення інших слідчих дій. Ці норми надають можливість у необхідних випадках використовувати ті або інші технічні засоби.

Названі статті кримінально-процесуального законодавства є передумовами застосування спеціальних знань і технічних засобів у кримінальному судочинстві.

При використанні технічних засобів необхідно процесуально оформити:

1) факт застосування технічних засобів і прийомів;

2) матеріали, отримані в результаті їх застосування.

Використання криміналістичної техніки доцільно відображати в протоколі за такою схемою:

- де, коли, у зв'язку з чим, стосовно яких об'єктів;
- ким, для чого і що застосовано;
- що і як саме виявлено або отримано в результаті застосування технічних засобів.

У протоколі слід вказати, що перед застосуванням технічних засобів про це були сповіщені особи, які беруть участь у проведенні слідчої (розшукової) дії.

Існують певні вимоги, які забезпечують доказове значення результатів застосування науково-технічних засобів. При оформленні матеріалів, отриманих у результаті застосування криміналістичної техніки, необхідно:

1) показати зв’язок між виявленими технічними засобами фактами та проведеною слідчою (розшуковою) дією;

2) додатки засвідчених підписами учасників слідчої (розшукової) дії;

3) вказати, які технічні засоби захисту від фальсифікації об’єктів мають додатки;

4) помістити стислі пояснювальні написи до додатків до протоколу.

2. Загальні засади проведення огляду

1. Фактична підстава – зафіксована у процесуальних документах кримінального провадження або в повідомленнях, заявах про правопорушення необхідність з’ясування обстановки події, а також інших обставин, що мають значення для розслідування.

2. Правова підстава – огляд проводиться лише після початку кримінального провадження. Винятком є проведення огляду місця події за умов невідкладності (ч. 3 ст. 214 КПК України), що дозволяє проводити його до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і початку кримінального провадження.

3. У передбачених законом випадках огляд проводиться за участю не менше двох понятих. Мова йде про: 1) огляд трупа, у тому числі пов’язаний із ексгумацією; 2) освідування особи; 3) огляд житла чи іншого володіння особи.

4. Проведення огляду у нічний час (з 22 до 6 год.) не допускається за винятком невідкладних випадків, коли затримка у їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК України).

5. Для надання допомоги слідчому, до проведення огляду можуть залучатися спеціалісти та працівники оперативних підрозділів, інші компетентні суб’єкти.

6. Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження.

7. При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

8. Недопустимо принижувати честь і гідність осіб, які беруть участь у проведенні огляду, а також інших присутніх осіб, ставити під загрозу їх життя і здоров'я.

3. Огляд місця події

Як зазначено у ч. 1 ст. 237 КПК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів

Огляд місця події– це слідча (розшукова) дія, мета якої полягає в дослідженні матеріальної обстановки місця події шляхом безпосереднього особистого її сприйняття слідчим, іншими учасниками огляду з метою виявлення, фіксації та вилучення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, – з'ясування механізму події та інших обставин, що мають значення для провадження.

***Загальні завдання огляду місця події*:**

- безпосереднє вивчення слідчим обстановки місця події для з'ясування характеру й обставин події;
- виявлення, збирання, закріплення, попереднє дослідження, оцінка слідів і речових доказів;
- одержання інформації для висування та перевірки версій щодо події, яка розслідується;
- одержання даних для організації оперативно-розшукових заходів та використання допомоги громадськості, переслідування підозрюваної особи, встановлення її особистості, мотивів вчинення кримінального правопорушення;
- виявлення причин і умов, які сприяють чи полегшують вчинення кримінального правопорушення.

Проведення огляду місця події складається з декількох етапів:

1) підготовчого;
2) робочого (складається з загального і детального огляду);
3) заключного.

Методи огляду:

- концентричний;
- ексцентричний;
- фронтальний.

Під час проведення огляду місця події, слід особливу увагу звернути на криміналістичні рекомендації, які регламентують найбільш поширені прийоми роботи зі слідами на місці події. Так, наприклад, якщо під час огляду на предметах виявлені сліди (пальців, злому), доцільним є вилучення цих предметів цілком, з метою проведення наступного експертного дослідження. Перед вилученням ці предмети необхідно сфотографувати. При упаковці речові докази слід уберігати від зміщення і пошкодження слідів. Речі біологічного походження,

виявлені у процесі огляду, поміщають в скляні ємності, які на час транспортування закриваються кришками, пробками. Якщо предмети, на яких виявлені сліди біологічного походження, неможливо вилучити цілком, то для дослідження беруть їх частини чи роблять зіскоби. Виявлені на снігу плями речовини, схожої на кров, переносять разом із снігом на чисту марлю, просушують при кімнатній температурі і поміщають в пробірку чи в чистий конверт. Мікрочастинки краще вилучати разом із об'єктом-носієм. Якщо це неможливо, то вони вилучаються окремо, за допомогою дактилоскопічної плівки, лейкопластира, пінцета тощо. При цьому кожний об'єкт експертного дослідження упаковується окремо, відбираються контрольні зразки. Слід пам'ятати, що сліди крім трасологічної, містять одорологічну (запахову) інформацію.

Загальні правила виявлення, фіксації та вилучення об'єктів, що мають значення для провадження, є спільними для всіх видів огляду. Так, якщо на місці огляду виявляють залишені підозрюваною особою особисті речі і предмети, то після їх огляду пінцетом чи руками в гумових рукавичках кожну річ чи предмет поміщують в окремий поліетиленовий пакет, який герметично закривається.

Тому при огляді дрібних предметів слід користуватися пінцетом, великих – рукавичками. Перш за все, предмет оглядається для виявлення папілярних слідів і мікрочастинок, потім його слід "законсервувати", тобто помістити в герметичну ємність. Якщо відсутні спеціальні ємності, з щільними пробками, звичайну банку закривають поліетиленовою кришкою, а щілину замазують пластиліном.

Якщо місцевість оглядається відповідно до шляху руху злочинця, доцільним є використання допомоги кінолога зі службовою собакою. У такому випадках огляд проводиться на ділянках шириною до 30 метрів по обидві сторони руху службової собаки. Це пов'язано із відхиленням "повітряного" сліду під впливом вітру від справжнього маршруту людини і забезпечує виявлення предметів, від яких злочинець позбувся.

Закономірності роботи зі слідами на місці події:

- виявлення слідів;
- з'ясування закономірності їх виникнення;
- вивчення;
- фіксація;
- вилучення;
- упаковка;
- збереження;

• направлення на дослідження;

• оцінка слідчим і судом;

• використання у процесі доказування.

Рекомендації з виявлення, фіксації і вилучення окремих видів слідів та направлення їх на експертне дослідження

Сліди рук.

На місці події трапляються такі ***види слідів пальців рук***, як *об'ємн*і (утворюються на пластичних речовинах) та *поверхневі* (видимі, слабовидимі та невидимі; відшарування і нашарування). Поверхневі сліди рук можуть бути безбарвними або забарвленими. Механізм утворення слідів та їхній вид зумовлюють техніку їх виявлення.

Виявлення слідів рук.

Для виявлення слідів рук застосовуються наступні методи:

1. Візуальний –пошук слідів здійснюється з використанням лупи, освітлювачів (на просвіт, у розсіяному, косопадаючому світлі).

2. Фізичні прийоми й засоби засновані на використанні особливостей фізичного стану потожирової речовини сліду, адгезійних і відбивних властивостей на фоні щодо поверхні предмета-носія сліду.

3. Хімічні засоби й методи виявлення та фіксації слідів засновані на специфічних реакціях між елементами потожирової речовини (солями, кислотами) або крові (гемоглобіном) і реактивами, що сприяють зміні їхнього кольору.

4. Фізико-хімічні – окурювання слідів парами йоду.

Основні правила виявлення слідів рук:

- Моделюючи механізм вчиненого злочину залежно від речової обстановки на місці злочину й виду вчиненого правопорушення, слід приділяти особливу увагу пошуку в тих місцях, де знаходження відбитків пальців рук найбільше ймовірно.
- Не допустити появи на місці події відбитків пальців осіб, що беруть участь в огляді.
- Працювати в тонких (медичних) гумових рукавичках. Предмети, що оглядаються, брати за ті місця, де знаходження пальцевих відбитків малоймовірно (ребра, внутрішня поверхня, кути й т.п.).
- При огляді документів рекомендується користуватися пінцетом із плоскими рифленими й широкими браншами.
- При виборі методу виявлення невидимих потожирових слідів пальців рук першим реалізується той спосіб, що не деформує сліди й не виключає у випадку невдачі застосування інших методів.

Виявлення невидимих слідів рук за допомогою дактилоскопічних порошків.

Цей метод заснований на здатності липкої потожирової речовини механічно втримувати дрібні частки дактилопорошків, що потрапили на неї.

Дактилоскопічні порошки діляться на магнітні й немагнітні.

При виборі дактилопорошків необхідно керуватися наступними правилами:

- колір порошку повинен контрастувати з кольором поверхні, що підлягає обробці;
- порошок повинен бути сухим і без грудок;
- порошки не можна застосовувати на брудних, липких, засалених і вологих поверхнях. Вологі предмети повинні попередньо обсохнути;
- вибір потрібного порошку в кожному конкретному випадку залежить від матеріалу й стану слідосприймаючої поверхні, тому попередньо рекомендується з'ясувати його ефективність на нейтральній ділянці обстежуваного предмета;
- "старі" сліди вимагають для свого виявлення тонко здрібнених порошків, а свіжі – можуть добре виявлятися порошками, які більш грубого змелені.

Для виявлення потожирових слідів рук за допомогою магнітних порошків необхідно набрати на магнітний пензель можливо більшу кількість магнітного порошку й отриманою "мітелкою" обробити досліджуваний предмет, не торкаючись його торцем пензля.

Виявляють сліди на багатьох предметах-слідоносіях, у тому числі на склі, порцеляні, пластмасах, полірованій, лакованій, пофарбованій деревині, поліетиленовій плівці, які мають гарну адгезію до потожирової речовини й у той же час не офарблюють фонової поверхні.

Сліди, виявлені люмінесцентним дактилопорошком «ПМЛД-с», мають світіння світло-зеленого кольору при опроміненні їх ультрафіолетовими променями, що забезпечує достатню контрастність при їхньому фотографуванні.

Приблизний запис у протоколі огляду місця події про виявлені слідів рук:

На полірованій поверхні*: «...на чистій сухій поверхні полірованих дерев'яних дверцят шафи виявлений маловидимийпотожировий поверхневий слід нашарування пальця руки. Слід розташований біля лівого бокового краю дверцят і знаходиться на відстані 7 см від краю дверцят з боку запору й 84 см від верхнього краю дверцят. Найбільша довжина сліду - 14 мм, найбільша ширина - 2 мм. Папілярний візерунок виражений чітко. Візерунок відноситься до типу петльових. Ніжки петель звернені вліво. Дверцята шафи зі слідом і слід сфотографовані. Слід пофарбований за допомогою пензля порошком алюмінію й перекопійований на чорну слідокопіюючу плівку».*

На пляшці: *«...на прилавку вітрини знаходиться порожня пляшка ємністю 0,5 літра, виготовлена із прозорого скла. Поверхня пляшки відносно чиста.*

При огляді пляшки в різних положеннях, відносно джерела світла, на поверхні її циліндричної частини в 4 см від лівого краю етикетки й 7 см від її дна виявлені три безбарвних поверхневих сліди нашарування пальців (два на одній стороні пляшки на відстані 0,5 см один від одного й один – на протилежній). Судячи із взаємного розташування, вони залишені великим, вказівним і середнім пальцями правої руки. Виявлені сліди обкреслені чорним склографом, засобами виявлення сліди обробці не піддавалися.

Пляшка зі слідами сфотографована, нерухомо запакована в спеціальне пакування, яке опечатане печаткою № 1, скріплена підписами понятих, слідчого, з пояснювальними написами».

***На підвіконні:** «…На чистій і сухій поверхні підвіконня прямокутної форми довжиною 1357 мм, шириною 480 мм, товщиною 50 мм, розташованому на південній стіні, при огляді в косопадаючому світлі із застосуванням лупи 2,5-кратного збільшення виявлений поверхневий слабовидимий статичний слід нашарування пальця руки. Слід розташований біля лівого кута підвіконня в 50 мм від найближчих його країв. Розміри сліду: максимальна довжина - 15 мм, максимальна ширина - 13 мм. Папілярні лінії й особливості будови центра візерунка відобразилися чітко. Візерунок відноситься до типу петльових, ніжки петель звернені вліво. Потім слід був оброблений порошком окису міді за допомогою колонкового пензля, знову сфотографований в умовах, зазначених вище, і вилучений на дактилоскопічну плівку світлого кольору. Слід сфотографований при штучному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON StylusPhoto T50 на глянсовий фотопапір Epson Premium Glossy розміром 10X15 було виготовлено 3 фотографії з місця події, а саме: один вузловий і два детальних знімки. Дані фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.*

Слід скопійований на дактилоплівку, що поміщена в поштовий конверт і має бирку з пояснювальним написом: «Слід пальця руки, виявлений на підвіконні за фактом крадіжки із кв. 11, будинку № 15 по вул. Весняній. 20.02.20015 р.», завірена підписами понятих і слідчого.»

Копіювання й вилучення виявлених слідів рук.

Виявлені сліди рекомендується вилучати ***разом із предметом-носієм.***

Копіювання проводиться, коли безпосереднє вилучення предмета-носія зі слідом або неможливо, або сполучено з небезпекою пошкодження сліду.

Для копіювання слідів рук, виявлених зазначеними дактилопорошками, можна використовувати:

1. Дактилоскопічну плівку.

Рекомендації з копіювання за допомогою дактоплівки:

- відрізати від аркуша дактоплівки потрібний шматок і обережно відокремити покривний захисний листок;
- накласти шматок дактоплівки липкою стороною на слід і щільно притиснути рукою або прогладити пальцями, при цьому між плівкою й поверхнею сліду не повинно бути пухирців повітря;
- взяти плівку за один з кутів кінчиками пальців або пінцетом і, не зрушуючи в сторони, відокремити від поверхні предмета;
- покрити липкий шар з відкопійованим слідом раніше відділеним покривним листком.

2. Липку стрічку "Скотч".

Рекомендації з копіювання липкою стрічкою «Скотч»:

- з липкою стрічкою **варто** працювати акуратно й обережно, тому що неправильні рухи можуть привести до злипання стрічки між собою й ушкодити слід;
- при копіюванні слідів рук із предметів, липка стрічка з вилученими з них слідами наклеюється на чистий, білий аркуш паперу.

Не рекомендується копіювати липкою стрічкою сліди рук, виявлені на поверхні документа, – це веде до його псування, тому що стрічка зі слідами не видаляється з документа або ця ділянка зі слідами підлягає вирізанню. У цьому випадку використовується дактоплівка.

3. Силіконові пасти.

Копіювання слідів пальців рук провадиться за допомогою силіконових паст «К», «У-4» й ін., які в суміші з каталізаторами полімеризуються, утворюючи через деякий час резиноподібні зліпки.

Фіксація виявлених слідів рук.

Фіксація виявлених слідів пальців рук провадиться шляхом:

Опису в протоколі огляду:

- на якому предметі виявлений слід (найменування й призначення предмета);
- характеристика даного предмета (форма, розміри, колір, ознаки, що індивідуалізують);
- стан поверхні предмета (суха, волога, чиста, запилена тощо);
- місцезнаходження предмета;
- спосіб виявлення слідів рук;
- кількість слідів;
- вид сліду (об'ємний, поверхневий, невидимий, слабовидимий, пофарбований тощо);
- тип папілярного візерунка, що відобразився (дуговий, петльовий, завитковий);
- розмір сліду (максимальна довжина, ширина);
- якщо слідів декілька, то їхнє взаємне розташування;

- спосіб фіксації (сфотографований, записаний на відео, зроблена замальовка);
- спосіб вилучення (вилучений із предметом, частиною предмета; скопійований на слідокопіювальну плівку (темна, світла), виготовлений зліпок (матеріал зліпка) тощо);
- упакування сліду (вид упаковки, напис на упаковці, наявність відбитка печатки).

Упакування предметів, на яких виявлені сліди рук або передбачається їхня наявність.

Основні правила упакування:

- Поверхня предметів, на яких є відбитки пальців рук або передбачається їхня наявність, не повинна торкатися матеріалу упаковки.
- Матеріал упаковки повинен бути досить міцним, не пропускати вологу, пил.
- Предмети закріплюються в упаковці в нерухливому стані.

Рекомендації з упакування:

- Посуд (чашки, склянки, чарки тощо), банки, пляшки помістити між двома шматками фанери або щільного картону з достатньою кількістю невеликих трикутних вирізів по краях, а потім обв'язати по них частими стібками всю конструкцію тонким шпагатом. Також для цих цілей можна використовувати порожні чисті пластикові пляшки.
- Осколки скла упаковуються аналогічним способом, але у вертикальному положенні, причому в шматках фанери для стабільності доцільно зробити невеликі наскрізні вирізи для гострих кінців осколків.

Отриману зв'язку можна упакувати в міцний пластиковий пакет і обв'язати горловину.

- Холодна зброя, інструменти, пістолети, револьвери укладаються на тонких підставках у ящик або міцну картонну коробку, нерухомо закріплюються у 2-3-х місцях шпагатом через отвори в дні й закриваються кришкою.
- Зліпки упаковуються в підручні ємності (коробки, футляри) і перекладаються м'яким матеріалом.
- Зовнішня упаковка обв'язується шпагатом і опечатується. До упаковки прикріплюється бирка, у якій вказується, що, де, коли вилучено, а також найменування провадження, до якого відноситься упакований предмет. Текст скріплюється підписом слідчого й понятих.

Особливості одержання зразків відбитків пальців для порівняльного дослідження.

Дактилоскопіювання живих осіб.

Послідовність дій:

- Ближче до краю на гладку пластинку, скло, картон або щільний аркуш паперу видавлюють невелику кількість типографської фарби й розгортають її дактилоскопічним валиком рівним тонким шаром.
- Дактилоскопіюємій особі пропонують вимити руки теплою водою з милом, витерти (на вологі руки дактофарба не прилипає).
- Дактокарту згинають під нижній край спеціально відведених граф для одержання відбитків правої руки, а потім – лівої. По лінії вигину дактокарта розташовується на краю столу.
- Після чого нігтьові фаланги всіх пальців по черзі прокочують по пластині з фарбою або за допомогою дактилоскопічного валика від однієї крайки нігтя до іншої починаючи з великого пальця руки до мізинця (із правої руки), потім у тому же порядку прокочують їх на дактокарті.
- Потім у спеціально призначені графи наносять контрольні відбитки спочатку великих пальців, потім одночасно фаланги всіх пальців правої й лівої рук. При відсутності бланка відбитки наносяться на чистий аркуш паперу, спочатку права рука від великого пальця до мізинця, потім – ліва. Далі робляться контрольні відбитки великих пальців рук.
- Зі зворотної сторони дактокарти розміщаються по черзі відбитки долонь.

Дактилоскопіювання трупів.

Основні рекомендації (правила) по дактилоскопіюванню трупів:

- Усі роботи варто проводити в гумових медичних рукавичках з дотриманням правил гігієни.
- Дактилоскопіювання трупа доцільно проводити після його судово-медичного дослідження, коли вже проведений відбір піднігтьового вмісту, нашарування речовини при специфічному забрудненні рук, а також фрагментів нігтьових пластин для лабораторних досліджень.
- Перш ніж приступитися до дактилоскопіювання, кисті рук варто оглянути для визначення їхнього стану й вибору найбільш ефективного способу одержання відбитків.
- Під час такого огляду варто описати тип і вид папілярного візерунка кожного пальця з метою виведення реєстраційної дактилоскопічної формули.
- Для одержання відбитків пальців рук потрібно дотримуватися наступного порядку: спочатку застосовувати більш прості, неруйнуючі методи, потім, якщо очікуваний результат не досягнутий, переходити до більш складних.
- Процес виготовлення відбитків (особливо в складних випадках) повинен бути описаний у процесуальному документі (протокол вилучення зразків, висновок або довідка експерта).

Методи дактилоскопіювання трупівзалежать від посмертних змін кистей рук.

Особливості дактилоскопіювання трупів, що не піддалися значним посмертним змінам.

Рекомендації з дактилоскопіювання трупів мало відрізняється від дактилоскопірування живих осіб:

- Заздалегідь готуються невеликі прямокутні аркуші паперу гарної якості (крейдований щільний папір),
- На зворотному боці листків наносять позначення руки й пальця, що буде дактилоскопійований (позначення краще наносити м'яким графітним олівцем).
- Дактилоскопічну (типографську) фарбу наносять тонким шаром на палець (долоню) шляхом прокатування валиком.
- Для одержання відбитка пальця листочок паперу закріплюють на твердому предметі (експерти частіше всього використовують сірникову коробку або що-небудь подібне) або спеціальному пристрої, потім папір прокочують по пофарбованому пальці, не допускаючи ковзання.
- Для одержання відбитків долонь аркуш паперу закріплюється на циліндричному предметі (наприклад, звичайній скляній пляшці ємністю 0,5 л) і потім прокочується по пофарбованій поверхні долоні в поздовжньому напрямку.

Особливості одержання відбитків пальців рук трупів, що піддалися задубінню й висиханню (ранні трупні явища).

- Для ослаблення трупного задубіння рекомендується багаторазове обережне згинання й розгинання пальців кисті. Кращі результати одержують, якщо кисть занурити на нетривалий час у теплу воду.
- Якщо розправити зігнуті пальці зазначеним способом не вдається, то прибігають до перерізання сухожиль у промене-зап'ясному суглобі. Цю процедуру повинен проводити судовий медик, якого варто залучати в подібних випадках.
- Одержання якісних відбитків утрудняється утворенням шкірних складок і поглибленням рельєфу зморшок, які на дактокарті відображаються у вигляді пробільних ділянок (іноді досить значних за розміром), що порушують природну структуру папілярного візерунка.
- Складки, що утворилися, і зморшки можна розправити шляхом введення в товщу м'яких тканин долонь і нігтьових фаланг пальців рук води, вазелінового масла, гліцерину, розплавленого парафіну або повітря.
- Дактилоскопіювання здійснюється негайно після введення речовини, оскільки воно достатньо швидко дифундує в товщу тканини й дренажує через ушкодження шкіряного покриву.
- Іншим способом одержання відбитків папілярних візерунків пальців і долонних ділянок є безпосереднє фотографування папілярного візерунка в косопадаючому світлі.
- Можна застосувати виготовлення зліпків папілярних візерунків. В якості зліпочної маси рекомендують гіпс, віск, пластилін, однак кращі результати

досягаються при використанні силіконово-гумових паст із каталізатором і латексу.

- Перемішану з каталізатором силіконову пасту або латекс наносять тонким шаром на поверхню пальця. Після закінчення полімеризації плівку, що утворилася, знімають із пальця у вигляді панчохи, вивертають навиворіт і фотографують або надягають на свій палець, після чого звичайним способом одержують відбиток на аркуші паперу. Отриманий відбиток є негативним (папілярні лінії не пофарбовані), тому фотографічним способом з нього виготовляють позитивний відбиток.

Дактилоскопічна експертиза(експертиза слідів рук) є різновидом трасологічної експертизи, основним завданням якої є ідентифікація особи за слідами рук, залишеними на місці події.

Для проведення дактилоскопічної експертизи слід підготувати:

1) постанову про призначення експертизи;

2) протокол огляду місця події (інші матеріали кримінального провадження);

3) досліджувані об'єкти зі слідами або сліди, перенесені на плівки, фотознімки слідів тощо;

4) зразки для порівняння.

Питання, що вирішуються дактилоскопічною експертизою.

Питання діагностичного характеру:

1. Чи є на представленому об'єкті сліди рук? Чи придатні вони для ідентифікації особи?
2. Якою рукою (правою або лівою) і якими пальцями (ділянкою долоні) залишені сліди на даному предметі? Яке взаємне розташування слідів пальців рук, яка їхня локалізація на різних предметах (для аналізу окремих елементів механізму злочину або іншої події)?
3. Чи має якісь особливості будова кисті руки особи, що оставила сліди (шрами, захворювання шкіри, відсутність фаланг пальців)? Чи не було на руках сторонніх предметів: кілець, рукавичок тощо)?
4. Як давно залишені сліди рук?
5. Яка стать, вік і приблизний зріст особи, що залишила сліди?
6. Яка кількість осіб перебувала на місці події?

Питання ідентифікаційного характеру:

1. Чи належать сліди рук одній або декільком особам?
2. Чи не залишені сліди рук конкретною особою (особами)?

Сліди взуття.

Види слідів взуття поділяються на *об'ємні* (утворюються на поверхні ґрунту) і *поверхневі* (видимі, невидимі), *статичні* та *динамічні*.

Виявлення слідів взуття.

Рекомендації з виявлення:

- Здійснюється по всьому місцю події, а також з урахуванням результатів моделювання події злочину на ділянках місцевості, що примикають, і будівель.
- У приміщенні поверхневі сліди нашарування, утворені різними забрудненнями, можуть бути виявлені в місцях проникнення злочинців: на підлозі біля вхідних дверей або вікна, на підвіконні або по всьому житлу, якщо при пошуку цінностей були розсипані такі порошкоподібні речовини, як борошно, цемент, пральний порошок, земля із квіткових горщиків.
- Поверхневі сліди, що виникли в результаті відшарування часток підошви, особливо гумової, можуть утворитися в результаті нанесення ударів ногами по зовнішній поверхні вхідних дверей, по потерпілому, що перебуває в одязі, а також при контакті взуття з аркушами паперу, картону, предметами одягу, розсипаними по підлозі, з керамічною плиткою, лінолеумом.
- Об'ємні сліди ніг на місцевості можуть бути виявлені на шляху прибуття й відходу злочинців з місця події, при волочінні й перенесенні трупа потерпілого до місця його приховання, іноді навіть на значній відстані. У будинках подібні сліди можуть утворитися при відході злочинців через горища на горищній засипці.

Виявлення об'ємних слідів ніг, а також поверхневих, утворених сторонніми забрудненнями, особливих складностей не викликає. Найпоширенішим способом вилучення об'ємних слідів ніг є виготовлення з них зліпків за допомогою гіпсу, розплавленої сірки, стеарину, воску, парафіну, шляхом використання полімерних смол (наприклад, пасти У-18, СКТН, "Сіелан", "Дактол-М", "Таодент", "Силикодент", "Сіеласт-69").

Невидимі сліди нашарування часток підошви можна виявити шляхом обробки поверхні-слідоносія магнітними дактилопорошками за допомогою магнітного пензля.

- На пористій поверхні виявлені в такий спосіб сліди взуття можна закріпити шляхом обробки їх парами йоду.
- За несприятливих погодних умов виявлені на відкритій місцевості сліди повинні бути прикриті підручним матеріалом.

Фіксація слідів взуття.

1. У протоколі огляду вказується наступне:

- місце виявлення слідів із прив'язкою на плані:

- *для одиничного сліду* відстань у сантиметрах від двох нерухомих об'єктів місця події до центра носка сліду або іншої чітко видимої частини сліду;

- *для доріжки слідів* відстань від двох нерухомих об'єктів місця події до певної частини одиничного сліду на початку доріжки і її кінці;

- *стосовно доріжки слідів:*

- довжина кроку;
- ширина кроку;
- напрямок руху;
- лінія ходи;
- кут розвороту стопи лівого й правого сліду;

- *стосовно до кожного виявленого сліду:*

- поверхня-слідоносій;
- вид сліду (об'ємний, поверхневий);
- розміри сліду;
- сторонні речовини або предмети, що перебувають на сліді;
- чи були вони вилучені перед виготовленням з нього копії;
- спосіб фіксації вилучення, використані для цієї мети технічні засоби.

Сліди нігфотографуються в максимально великому масштабі, обов'язково способом масштабної фотозйомки. При цьому об'ємні сліди ніг (як і сліди пальців) висвітлюються основним світлом і додатковим тіньовим.

Доріжка слідів ніг, якщо вона коротка, фотографується цілком на один кадр. Довшу доріжку слідів краще зафіксувати методом лінійної панорами. Якщо в доріжці слідів зафіксувалися особливості ходи, доцільно здійснити зйомку зверху масштабним способом.

Фотографуванню підлягають будь-які виявлені на місці події сліди взуття.

Правила фотографування слідів ніг:

- суворо дотримуючи паралельності площини кадру площині поверхні-слідоносія;
- слід повинен займати по можливості більшу частину кадру;
- масштабна лінійка укладається поруч зі слідом, що фотографується, в одній площині з його основою;
- якщо об'ємний слід глибоко втиснений у ґрунт, то поруч зі слідом на всю довжину масштабної лінійки робиться поглиблення, основа якого повинна перебувати на одному рівні із дном сліду;
- поділки лінійки повинні бути завжди спрямовані убік сліду;
- доріжка слідів фотографується методом панорамної зйомки;
- кращий спосіб освітлення при фотографуванні слідів взуття – рівномірне розсіяне світло з бічним підсвічуванням, що виконується за допомогою екрана, для того, щоб створити косо падаючі промені світла, у яких чіткіше проступають об'ємні елементи сліду;
- сліди палиць, тростин, милиць й ін. пристосувань, що полегшують ходу, фотографуються як разом з поруч розташованими слідами взуття, так і окремо.

Приблизний опис у протоколі огляду доріжки слідів взуття й одиничного сліду: *«…на вологому піску доріжки, що веде від хвіртки в заборі до будинку виявлений одиничний об'ємний (втиснений) слід взуття правої ноги. Слід*

своїм носком спрямований від хвіртки до вхідних дверей будинку. Відстань по площині землі від середини краю носка сліду до правого краю нижньої сходинки сходів, що ведуть до вхідних дверей будинку – 608 см, до лівого (якщо дивитися з боку хвіртки) кута будинку – 1401 см. У сліді відобразилася вся підошвена частина взуття. Загальна довжина сліду 29,5см. Підметкова й проміжна частини становить єдине ціле, довжина цієї частини 24,5 см, ширина в самій широкій частині - 7 см і в самій вузькій, ближче до каблука, – 5,3 см. Носок має гостру форму. Малюнок підметки у вигляді поперечних смуг шириною по 0,5 см із проміжками між ними в 0,3 см. Каблук довжиною 5 см і шириною 5,1 см. Внутрішній край каблука ввігнутий, зовнішній – овальний. Малюнок рельєфу каблука, що відобразився, має вигляд 9-ти кружків діаметром по 0,6 см, розташованих в один ряд по овальному зовнішньому краю.

Перед початком роботи зі слідом з нього був зроблений забір повітря за допомогою шприца обсягом 20 см^3. Шприц наповнювався повітрям 20 разів з відстані 0,5-0,1 см від дна сліду по всій його поверхні. Повітря потім перекачувалося в банку з темного скла обсягом 0,8 л через лежачу на її дні стерильну марлеву серветку. Банка закрита герметичною пластмасовою кришкою й упакована в поліетиленовий пакет, що перев'язаний і опечатаний мастичною печаткою № 324. На упаковці зроблений напис: "Проба повітря, вилучене зі сліду взуття на доріжці двору будинку № 16 по вул. Сонячній селища Велике... при огляді місця події 12 травня..... р.", підпис слідчого й понятих.

Слід сфотографований за правилами масштабної детальної зйомки при штучному висвітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON StylusPhoto T50 на глянсовий фотопапір Epson Premium Glossy розміром 10X15 було виготовлено 8 фотографій з місця події, а саме: три панорамних, один оглядовий, два вузлових і два детальних знімки. Дані фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

Зі сліду зроблений гіпсовий зліпок, що вилучений і упакований у дерев'яний ящик зі стружкою. Ящик перев'язаний і опечатаний мастичною печаткою № 324, на ньому зроблений напис: "Гіпсовий зліпок зі сліду взуття на доріжці двору будинку № 16 по вул. Сонячна сел. Лихтево…,вилучений при огляді місця події 12травня ..... р.", підписи слідчого й понятих".

Вимірювання:

- Проводиться за допомогою лінійки й циркуля. По осі виміряється його загальна довжина, а також окремо довжини підметкової, каблучної й проміжної частин. Ширина підметкової й каблучної частин вимірюються в самому широкому місці, а проміжної – у самому вузькому.
- Елементи доріжки слідів вимірюються стосовно всіх наявних у ній слідів для того, щоб одержати згодом усереднені дані. Кут розвороту стопи спочатку

позначається двома шматками шпагату, прив'язаними до одного кілочка, а потім виміряється транспортиром. Потрібно врахувати, що він залежно від манери ходи може бути позитивним, негативним і нульовим.

Вилучення слідів взуття.

Поверхневі сліди взуття, утворені нашаруванням сторонньої речовини, його відшаруванням або виявлені дактопорошками, можуть бути вилучені на дактоплівку великого формату.

З об'ємних слідів виготовляються гіпсові зліпки:

1. Виготовлення гіпсових зліпків зі слідів взуття на ґрунті:

- Попередньо пінцетом зі сліду видаляють листки, камінці або інші предмети, які потрапили в слід.
- Залитий водою слід потрібно попередньо осушити. Для цього можна використовувати гумову грушу, медичний шприц, фільтрувальний папір. Видаляти воду треба надзвичайно обережно й можливо малими порціями, тому що разом з переміщенням води можуть зміститися частки ґрунту, що становлять особливості будови сліду. Якщо води багато, слід осушується за допомогою дренажної канавки, виритої збоку від сліду.
- Поверхню об'ємних слідів, утворених на сухих ґрунтах і сипучих матеріалах, необхідно зміцнити шляхом обприскування їх лаком для волосся в аерозольній упаковці. Для цього необхідно:

- відгородити слід з підвітряного боку підручними засобами;
- обробити поверхню сліду лаком з відстані 15-20 см;
- дати сліду підсохнути протягом 15-20 хв. залежно від температури повітря.

- Для виготовлення зліпків сухий медичний гіпс необхідно змішати з водою в співвідношенні 1:1 за об'ємом, ретельно розмішати й виждати момент, коли суміш почне загустівати і перетвориться в рідку пасту.
- Потім частину готової гіпсової пасти обережно укласти в слід таким чином, щоб ложе сліду було повністю покрите шаром пасти висотою 1 см.
- Для надання зліпку необхідної твердості укласти в слід каркас із попередньо змочених дерев'яних паличок, до однієї з яких повинен бути прив'язаний шпагат з біркою. Деталі каркаса не повинні виступати за габарити зліпка.
- На закінчення необхідно укласти в слід залишок гіпсової пасти так, щоб загальна товщина зліпка була не менш 2-2,5 см. Для виготовлення одного зліпка потрібно 2-2,5 склянки гіпсу.
- Готовий зліпок можна вилучити зі сліду не раніше чим через годину, глибоко підкопуючи лопатою, ножем або жерстиною. Звичайно до ложа зліпка прилипають шари пухкого ґрунту. Такий конгломерат необхідно впакувати в коробку з м'якою прокладкою (ватою, зім'ятими клаптиками паперу, драпрантям) і після повернення з місця події підсушити на повітрі протягом 3-4 ч.

- Після підсушування ґрунт, що пристав до зліпка, можна змити слабким струменем води, використовуючи пензель або марлевий тампон.
- Зліпок остаточно висушується в сухому, теплом приміщенні, але вдалині від опалювальних приладів. Час сушіння залежить від величини зліпка й температури. Наприклад, зліпок середньої товщини (2-2,5 см) висихає при кімнатній температурі через 1-1,5 доби, а при 50-60 градусах - через кілька годин. Сушіння при більше високій температурі небажане, щоб уникнути розтріскування зліпка.

Забороняється:

- зчищати ґрунт на місці події, тому що зліпок ще сильно зволожений і можна легко ушкодити поверхню, що відтворює дрібні особливості сліду;
- застосовувати для зміцнення сліду перед виготовленням гіпсових зліпків розчини яких-небудь інших смол і полімерів (наприклад, поліхлорвінілу, акрилу, полістиролу й ін.). Це призведе до неминучого псування зліпка, тому що ґрунт, закріплений цими речовинами, водою не змивається.

Виготовлення гіпсових зліпків зі слідів взуття на снігу:

- Насамперед вода, призначена для одержання гіпсової пасти, повинна бути охолоджена до 0˚С шляхом додавання чистого снігу або льоду доти, поки вони перестануть танути.
- Сухий гіпс варто також остудити, для чого посипати його тонким шаром на лист фанери й покласти на сніг.
- Чашку із сумішшю гіпсу й води потрібно обкласти з усіх боків снігом і безупинно помішувати масу до утворення пасти.
- Перед виготовленням зліпка слід необхідно зміцнити й закрити наявні сніжні пори. Для цього він обприскується водою з добре відрегульованого пульверизатора. При цьому потрібно мати на увазі, що при температурі навколишнього повітря понад 0˚С обприскувати слід водою недоцільно; при температурі від 0˚ до - 15˚С вода для обприскування повинна мати температуру 0˚С, тобто занурений у неї сніг не повинен танути. При температурі від - 15˚ до - 25˚С доцільно використовувати воду, що має температуру + 5-10˚С, тому що більш холодна вода буде замерзати в наконечнику пульверизатора і його прийдеться часто відігрівати теплом долонь рук, що не завжди зручно.
- Поверхню сліду потрібно обробляти водою з відстані 10-15 см, стежачи за тим, щоб струмінь повітря не здував частки снігу й краплі води попадали в усі поглиблення, щілини й складки сліду. Після зміцнення сліду зліпок виготовляється за допомогою холодної гіпсової пасти за вищеописаною методикою.
- На витягнуті зі сліду зліпки можуть налипати коми снігу, який не можна зчищати, – він повинен розтаяти самостійно. Сирі зліпки дуже неміцні, внаслідок чого не можна доторкатися до їхньої контактної поверхні до закінчення сушіння.

- При температурі нижче - 25°С працювати з водою й гіпсовою пастою на відкритому повітрі практично дуже складно. Тому для вилучення за допомогою гіпсу об'ємних слідів на снігу можна скористатися підручними засобами й, якщо це можливо, перенести масу снігу зі слідом у приміщення з більше високою температурою, де й виготовити гіпсові зліпки.

Питання, що розв'язуються трасологічною експертизою взуття.

Питання діагностичного характеру:

1. Чи залишений слід (сліди) босими ногами людини (ногами в панчохах, шкарпетках, взутті)? Чи придатні сліди ніг (взуття) для ідентифікації?
2. Скількома особами залишені сліди босих ніг, взуття?
3. Якою ногою (правою або лівою) залишений слід? Які розмір і особливості босої ноги (шрами, захворювання шкіри, відсутність фаланг пальців), що залишила сліди?
4. Яким взуттям (вид, розмір, ступінь зношеності) залишені сліди? Які особливості мають взуття, панчохи, шкарпетки?
5. Які фізичні властивості особи, що залишила сліди (стать, зріст, особливості статури, ходи тощо)?
6. Який напрямок і характер руху людини (наприклад, кроком, бігцем, з вантажем, у темряві, у стані сп'яніння)?
7. Як давно залишені сліди на місці події?

Питання ідентифікаційного характеру:

1. Чи залишені сліди босих ніг даною особою? Чи залишені сліди босих ніг тією самою особою?
2. Чи залишені сліди взуттям, панчохами або шкарпетками, вилученими у даної особи? Чи залишені сліди одним і тим же взуттям, панчохами?

Сліди транспортних засобів (див. тему "Особливості проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування кримінальних правопорушень за фактами дорожньо-транспортних пригод").

Сліди зубів людини.

За способом відображення ознак сліди зубів поділяються на сліди *статичні* (крапкове відображення) і динамічні (лінійне відображення).

Під час огляду слідів зубів необхідно встановити й відобразити в протоколі огляду наступні дані:

а) об'єкт, на якому виявлені сліди (на трупі, шматку мармеладу, торті, яблуці, недопалку цигарки, металевому пляшковому ковпачку й ін.);

б) локалізацію сліду на об'єкті (наприклад, на трупі жінки, на лівій молочній залозі, в 3-х см від соска);

в) вид сліду (відкуса, надкусу), кількість зубів, що відобразилися;

г) форму зубного ряду (прямокутна, еліпсоподібна та ін.);

д) форму й розміри відображень окремих зубів (лінійні, злегка вигнуті до зовні вдавленості (від різців); ромбовидні вдавленості (від іклів); у вигляді квадрата або трапеції (від великих корінних);

е) особливості положення відображень окремих зубів (відхилення від лінії зубного ряду – нагору або донизу; розворот навколо вертикальної осі).

Приблизний опис у протоколі огляду місця події про виявлені сліди зубів:

«... На кухонному столі житлового приміщення, розташованого у квартирі № 17 по вулиці Луговій м. Н-ська, на відстані 40 см від переднього краю й 15 см від правого краю виявлений шматок сиру прямокутної форми розміром 10х5 см, товщиною – 15 мм. На краю шматка сиру чітко відобразилися сліди відкуса зубів: чотирьох різців і двох іклів, сліди центральних різців мають ширину до 7 мм, бічних – 5 мм. Ширина слідів від іклів – 6 мм. Сліди центральних різців перебувають на відстані 5 мм друг від друга. Відстань між слідами від іклів – 50 мм. Слід від правого ікла на 2 мм виступає вперед у порівнянні з поруч розташованим слідом від бічного різця. У трасі слідів зубів при косопадаючому освітленні проглядаються дрібні паралельно розташовані борозенки й валики. При огляді використовувалися 2-кратна лупа й лінійка.

Шматок сиру й сліди зубів на ньому сфотографовані із застосуванням масштабної лінійки при штучному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON StylusPhoto T50 на глянсовий фотопапір Epson Premium Glossy розміром 10х15 було виготовлено 2 фотографії з місця події, а саме два детальних знімки. Дані фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

При фотографуванні траси слідів зубів висвічувались косопадаючими променями переносного джерела світла.

Шматок сиру вилучений, загорнутий у чистий папір і поміщений у коробку з-під цукерок «Білочка». Коробка загорнена в білий папір, обв'язана шпагатом і опечатана. Є відбиток круглої печатки для пакетів № 7 слідчого відділу м. Н-ська»

На коробці зроблений напис: «Шматок сиру зі слідами зубів, вилучений при огляді місця події...». Дата, адреса, підписи слідчого й понятих.

Сліди зубів, по можливості, вилучаються й доставляються на дослідження разом з об'єктами, на яких вони виявлені. У необхідних випадках для запобігання об'єктів зі слідами зубів від висихання, гниття, ушкодження (фрукти, інші

продукти харчування, ділянка шкіри зі слідами зубів) поміщають у розчин 0,5% формаліну або 40% спирту.

Сліди зубів на трупі судово-медичний експерт, за вказівкою слідчого, вилучає з ділянкою шкіри й поміщає в скляну банку з оцтово-спиртовим розчином.

У тих випадках, коли не можна вилучити об'єкти зі слідами зубів, з них виготовляють зліпки за допомогою більш рідкого гіпсу, ніж при виготовленні зліпків зі слідів ніг. Для більш швидкого застигання гіпсу в розчин додають небагато повареної солі.

Складання схем.

Фіксація на схематичному зображенні предмета-носія, особливо в тих випадках, коли зустрічаються труднощі з фотографічною фіксацією взаємозв'язку зубів з іншими слідами.

Вилучення й упакування слідів зубів.

Рекомендації з вилучення й упакування слідів зубів:

- ***Швидкопсувний*** продукт зі слідом треба помістити в чисту скляну посудину із кришкою, яку поставити в холодильник.
- ***Овочі й фрукти зі слідами зубів:***

- обертають чистою текстильною тканиною або декількома аркушами тонкого паперу;

- впритул поміщають у посудину з 40-процентним спиртом або 0, 5-процентним розчином формаліну, у крайньому випадку, з водою.

- ***Продукти харчування зі слідами зубів треба:***

- загорнути у фольгу й зберігати в холодильнику;

- або помістити в скляний посуд так, щоб вони не пересувалися й місце зі слідами ні із чим не стикалося;

- закривають кришкою й поміщають у холодильник, а при транспортуванні в ємність із "сухим льодом".

- ***Недопалки зі слідами зубів:***

- вилучати пінцетом, щоб не привнести свою потожирову речовину, а також на недопалках залишається слина, що може служити предметом самостійного дослідження;

- кожний недопалок упаковується в чистий аркуш паперу, потім у коробку.

- ***Сліди зубів на трупі:***

- вилучаються за допомогою фахівця в галузі судової медицини з ділянкою шкіри в морзі;

- зберігають в оцтово-спиртовому розчині (1 частина крижаної оцтової кислоти, 2 частини спирту й 7 частин води).

Питання, що вирішуються цим видом трасологічних експертиз.

Питання діагностичного характеру:

1. Чи залишені сліди, представлені на експертизу, зубами людини?

2. Чи придатні сліди зубів для ідентифікації?

3. Зубами верхньої або нижньої щелепи і якими конкретно (молярами, різцями тощо) залишені? Які особливості зубного апарата людини, що залишила сліди (відсутність зубів, дефекти зубів і т.п.)?

4. Чи можна в цьому випадку визначити стать, вік і професію людини, що залишила сліди?

5. Який був механізм утворення слідів (надкус, відкус)?

6. Чи залишені сліди зубами однієї людини або різних осіб?

7. Чи не залишені сліди зубів протезами?

Питання ідентифікаційного характеру:

1. Чи не належать сліди зубному апарату конкретної людини?

2. Чи не належать сліди зубному апарату тієї самої людини?

3. Чи не залишені сліди протезом, поданим на експертизу?

Сліди знарядь злому, механізмів та інструментів.

На місцях подій зустрічаються сліди-відображення різних предметів. ***За природою (характером) впливу знаряддя злому, що застосовуються злочинцями, поділяють на знаряддя термічного й механічного впливу та знаряддя, засновані на дії вибухової (ударної) хвилі.***

Під час огляду місця події, коли об'єктом злому є двері, варто звертати увагу не тільки на особливості слідів злому, особливості матеріалу й конструкції дверей, а й на сліди, а також предмети, що перебувають поруч із дверима. Так, при випилюванні фільонок двері необхідно зафіксувати розташування й кількість опилок. Останні повинні бути зібрані для дослідження.

Під час огляду місця події, пов'язаного зі слідами злому, необхідно шукати наступні сліди:

а) проникнення в приміщення;

б) руйнування будь-яких перешкод;

в) перебування в приміщенні сторонніх осіб;

г) напрямку приходу й відходу злочинців;

д) наявності або відсутності на місці події предметів злочинного посягання.

Здійснюючи пошук слідів знарядь злому на місці огляду, необхідно враховувати наступне:

- різний ступінь виразності слідів, що виникають від дії застосованих при зломі предметів. Поряд зі слідами, добре помітними й виявлення яких не являє собою труднощів, іноді є малопомітні сліди знарядь злому.

Порядок і особливості огляду зламаних перешкод повинні бути наступні:

1) доцільно оглядати зламані перешкоди в тій послідовності, у якій вони піддавалися впливу злочинця. Це дозволяє простежити зміни, які можуть

з’явитися у використаному знарядді, збільшення кількості знарядь, ознаки, які свідчать про навички користування застосованими як знаряддя злому предметами, та ін.;

2) дотримуватись послідовності в огляді зламаної перешкоди з метою виявлення слідів знарядь злому. Наприклад, починати огляд дверей з місця розташування зламаного замка, дверцят сейфа та ін.;

3) вирішити питання про час вилучення виявлених у слідах знарядь злому мікрооб’єктів і забезпечити їх збереження до кінця огляду, якщо їхнє вилучення віднесене на заключну стадію огляду;

4) продовжувати огляд перешкоди до виявлення всіх наявних на ній слідів застосованих знарядь злому, не залишаючи без вивчення й оцінки будь-який виявлений слід;

5) ураховувати залежність появи й локалізації слідів знарядь від застосованого злочинцем способу злому замикаючого пристрою, будівельних конструкцій приміщення або спеціальних сховищ.

Якщо на місці події виявлено отвір, через яке зроблене проникнення, провадиться експеримент, у процесі якого з’ясовується, чи може людина певної комплекції проникнути через даний отвір.

Про професійні навички особи можна судити за слідами, що свідчить про використання того або іншого професійного знаряддя, не застосовуваного або рідко застосовуваного в побуті, коли методи злому відрізняються специфічними рисами, властивим особам певної професії. (Наприклад, використання монтировок автолюбителями або водіями автомобілів).

При описі слідів знарядь злому в протоколі огляду потрібно вказати:

- назву об’єкта (вид перешкоди, на якій виявлені сліди – стіна, стеля, двері, вікно й т.п.);
- найменування матеріалу об’єкта, на якому виявлені сліди (дошки, колоди, цегла, залізо й т.п.);
- поверхня перешкоди (полірована, оббита залізом, пофарбована (у який колір), незабарвлена й т.д.);
- вид виявлених слідів (об’ємні, поверхневі, нашарування, відшарування, слід удару, натиску, розпилу, розрізу, тертя, ковзання, свердління й т.д.);
- найменування частин об’єктів, де виявлені сліди (обв’язка дверей, фільонка дверей, двері сейфа й т.д.);
- кількість слідів;
- якщо кілька слідів, т їхнє взаємне розташування;
- форму слідів (у порівнянні з геометричними фігурами – кругла, трикутна, квадратна, ромбовидна, трапецієподібна, овальна й т.д.);
- розміри слідів: довжина, ширина, найбільша й найменша глибина (якщо слід об’ємний);

- характерні риси сліду – індивідуальні ознаки знаряддя, що відобразилися в сліді у вигляді опуклостей, поглиблень, смуг – їхню форму, розміри, розташування й т.д.;
- наявність у слідах сторонніх часток (фарби, іржі й т.д.);
- використані при огляді техніко-криміналістичні засоби й методи;
- засоби, методи й прийоми фотозйомки;
- спосіб фіксації сліду (сфотографований, зроблена схематична замальовка, складений план);
- спосіб вилучення (вилучений із предметом, вилучений із частиною предмета, зроблений зліпок і т.п.);
- упакування сліду (у що упаковано і якою печаткою опечатаний).

Сліди знарядь злому й сліди їхнього застосуванняфотографуються із частиною предмета, на якому вони перебувають, а потім фіксується робоча частина предмета (інструмента), група слідів або кожний слід окремо масштабним способом.

Приблизний опис у протоколі огляду місця події про виявлені сліди злому:

«... На дерев'яній незафарбованій стулці дверей складу зовні розташовані два об'ємних статичних сліди тиску прямокутної форми. Розміри першого сліду: довжина – 40 мм, ширина – 28 мм. Найбільша глибина сліду біля верхньої й короткої сторони сліду – 15 мм, найбільша – у протилежної сторони сліду – 1 мм. Відстань від центра сліду до верхнього краю дверей – 76 см, до суміжного краю дверей з боку пробою – 24 см, до пробою - 38 см. Другий слід розташований на 6 см нижче першого. Розміри другого сліду: довжина – 3,2 см, ширина – 2,8 см, глибина на всьому протязі 1 см; відстань від центра сліду до верхнього краю дверей 84 см; до суміжного краю дверей з боку пробою – 43 см.

У верхньому правому куті кожного сліду спостерігається чітко виражена опуклість овальної форми розміром 8х4 мм, що розташована паралельно довгій стороні сліду. Відстань від зазначеної опуклості до довгої сторони сліду – 3 мм, до короткої сторони – 2 мм. При огляді використовувалися 4-кратна лупа, лінійка, рулетка й штангенциркуль.

Сліди на двері сфотографовані за правилами вузлової й детальної масштабної зйомки. При вузловій зйомці в кадр знімка включені два сліди. Вузлова фотозйомка проводилася при денному сонячному освітленні із застосуванням фотоапарата марки CANON PC1331, PowerShot SX1 is, об'єктив Canon ZOOM Lens, світлосила об'єктива f/1:2,8, 5-100 mm, на карту пам'яті Transcend SD HC ємністю 2 GB. Із зазначеного носія за допомогою ноутбука ASUS і принтера EPSON StylusPhoto T50 на глянсовий фотопапір Epson Premium Glossy розміром 10Х15 було виготовлено 3 фотографії з місця події, а саме: один

вузловий і два детальних знімки. Дані фотографії були наклеєні у фототаблицю, що була технічно й процесуально оформлена.

Для додаткового висвічування дрібних рельєфних деталей у слідах використовувалося відбите сонячне світло. Після фотографування з обох об'ємних слідів виготовлені пластилінові зліпки. Зліпки впаковані в картонну коробку. Коробка перев'язана шпагатом і опечатана. Є відбиток круглої печатки для пакетів № 7 слідчого відділу м. Н-ська.»

На кришці коробки зроблений напис: «Пластилінові зліпки з об'ємних слідів знаряддя злому, виявлені на стулці двері складу при огляді місця події ...». Дата, адреса, підписи слідчого й понятих. Складено схематичний план».

Для вирішення деяких питань, особливо для розпізнавання інсценування злому, важливо знати локалізацію сліду, тобто розташований він зсередини приміщення або зовні, на яких відстанях від двох нерухливих орієнтирів він перебуває, наприклад, від верхнього краю дверей і бічного краю, а також на якій відстані від запору.

Для одержання копій об'ємних слідів можна рекомендувати зліпочний матеріал для художнього ліплення й моделювання – моделіти: "Keraplast", "Пластика-Міньйон", "Пластика", "Пластилін скульптурний" і т.д. Особливості роботи з окремим матеріалом зазначені в інструкції із застосування до кожного.

Крім того, для вилучення об'ємних слідів знарядь і інструментів можна використовувати зубопротезні зліпочні маси.

Підготовка матеріалів на експертизу слідів злому полягає в тому, що знаряддя злому або об'єкти повинні направлятися на експертизу в такому виді, щоб не були знищені наявні на них мікрооб'єкти й не потрапили нові від упакування. Якщо за обставинами провадження виникають питання про механізм злому, слідчий повинен вирішити, що, крім об'єктів злому, варто вилучати з місця події. У тих випадках, коли за обставинами провадження можна зробити припущення, що виявлені сліди з'явилися унаслідок симуляції, наприклад, крадіжки зі зломом, і експертові необхідно буде провести дослідження на місці, варто вжити заходів до збереження об'єктів зі слідами в їхньому первісному вигляді.

При призначенні трасологічної експертизи за слідами злому в розпорядження експертів треба надати наступне:

1) постанова про призначення експертизи;

2) витяг із протоколу огляду або його копію;

3) об'єкти зі слідами, виявленими на місці події;

4) фотознімки;

5) зліпки зі слідів, виготовлених під час огляду місця події.

У постанові необхідно вказати, чи не піддавалося знаряддя злому після вчинених злочинів яким-небудь змінам, а якщо піддавалося, то в чому виразилися ці зміни. Не можна проводити ніяких експериментів з об'єктами, які будуть направлятися надалі на експертизу, тому що зазначені експерименти можуть не тільки ускладнити, а й повністю виключити можливість експертного дослідження.

Питання, що вирішуються при дослідженні слідів знарядь злому, інструментів і механізмів:

1. Чи є на поверхні об'єкта сліди впливу стороннім предметом?
2. З якої сторони, у якому напрямку зроблене пошкодження (свердління, розпилювання, розрив, розріз, розлам, віджим) даного об'єкта (двері, вікна, стелі, підлоги, дошки, паперу, картону й т.д.)?
3. Який механізм утворення слідів?
4. До якого виду або типу належить знаряддя (інструмент, механізм), яким залишені сліди? Які властивості й характеристики цього знаряддя (форма, розміри й т.д.)?
5. Одним або декількома знаряддями утворені дані сліди?
6. Чи не утворені сліди на двох або більше об'єктах тим самим знаряддям?
7. Чи не утворені дані сліди наданим на експертизу знаряддям?
8. Чи не виготовлені дані вироби на одній машині або за допомогою того самого інструмента?

4. Особливості фіксації біологічних слідів на місці вчинення злочину

До слідів біологічного походження належать всі сліди, джерелом походження яких є органи, тканини й виділення людини: *кров, слина, сперма, піт, виділення піхви й носа, сеча, кал, меконій, сироподібне змащення, навколоплідна рідина, лохи, волосся, жіноче молоко й молозиво, кістки та інші тканини організму людини*, що вилучаються з місць вчинення тяжких злочинів проти життя, здоров'я й статевої недоторканності громадян.

Особливість слідів об'єктів біологічної природи полягає в тім, що вони малопомітні й із часом можуть міняти свої властивості.

При взаємодії із зовнішнім середовищем під впливом сонячного світла, атмосферних і інших явищ у них відбуваються гнилісні й інші деструктивні зміни, вони втрачають ряд ознак, що їх індивідуалізують. Крім того, нерідкі спроби злочинців знищити сліди на місці події. Однак, як показує практика, повністю зробити це зазвичай не вдається.

Сліди крові.

Виявлення слідів крові. На місці події попередні дослідження проводить фахівець або слідчий, їхнє проведення відображається в протоколі, але висновки цих досліджень носять імовірний характер.

Способи виявлення:

1. ***Рівномірне загальне освітлення*** (якщо не вживалися спроби до знищення).

Необхідно пам'ятати, що залежно від впливу навколишнього середовища (освітленість, вологість, температура, біологічна активність) кров може змінити своє зафарбування, *набути коричневого, зеленуватого і навіть сіруватого кольору.*

2.*За допомогою лупи* (пошук дрібних і слабовидимих слідів).

3. ***У косопадаючому спрямованому світлі*** ручного ліхтаря – спостерігається характерне блищання.

4.*Використання ультрафіолетового освітлювача.* Приміщення, де проводять огляд, затемнюють і на плями уявної крові спрямовують ультрафіолетові промені. Кров поглинає ці промені і виявляється слід у вигляді темних "оксамитових" плям.

- *У променях УФ-світла*пляма крові набуває коричневого кольору і не флуоресцює. Якщо на нитку із плями крові або часточку крові нанести краплю концентрованої сірчаної кислоти, з'являється яскраво-червоне світіння в УФ-променях.

Фіксація слідів крові.

При описі слідів крові в протоколі (стосовно до кожного сліду) необхідно вказати наступне:

- Час, місце розташування й характер предмета-носія. *Якщо плями крові є на речах потерпілого або підозрюваного, зазначаються й інші обставини, наприклад, стан таких речей (мокрі, сухі, забруднені);*
- Метод виявлення з докладним описом використаних для цієї мети науково-технічних засобів;
- Характеристика сліду:

- фізичний стан: щільність, сухі, сухі по окружності, вологі в центрі, зовсім вологі;

- приблизний розмір: два розміри або діаметр кожного сліду, бажано з використанням вимірювальної фотозйомки;

- форма: у вигляді крапель (одиночні, множинні); калюжа, патьок, пляма (округле, витягнуте, монетоподібне із гладкими, зубчастими краями); бризки, помарки й ін.;

- колір: яскраво-червоний (зберігається кілька хвилин, потім міняється); червоно-бурий і бурий (залишається до трьох днів); коричневий (через місяць); сірий (через два місяці); чорний (більше двох місяців); зелений (при загниванні).

На забарвлення плями впливає не тільки час, а й температура навколишнього середовища, сонячне світло (ультрафіолетове випромінювання).

Спосіб фіксації, вилучення й упакування.

Приклад опису слідів крові в протоколі огляду місця події:

«...На столі лежить ніж, ручка пласка, виготовлена з оргскла, довжина клинка 16 см, ширина – 1,7-1,8 см, в основі – 2,5 см, товщина обушка 0,1 см. на поверхні ножа є численні плями й помарки буро-червоного кольору, схожі на кров.

Найбільше число плям зосереджене у леза, де на поверхні деяких видна червона блискуча скоринка. На рукоятці в основі вдається розрізнити кілька крапкових буро-червоних плям. Ніж упакований у чистий папір і опечатаний...»

«...На двері й на підлозіув ніг трупа буро-червоні, сухі й вологі плями, схожі на кров, різного розміру й форми. Плями на двері розташовані в 120 см від підлоги, займають площу 25х15 см і мають вигляд патьоку з булавоподібнимутовщенням зверху. На підлозі плями розташовані на площі 30х15 см, представлені округлими й овальними дрібними ділянками. Більші плями (діаметром до 0,8 см) мають зазубрені краї.

Сліди, виявлені на двері й на підлозі, сфотографовані детальним способом з масштабною лінійкою. Форма слідів перекопійована на прозорий папір. Зразки для дослідження шляхом зіскрібка вилучені в пакет № 1 (зі слідів на двері), у пакет № 2 (зіскрібок з поверхні дверей), у пакет № 3 (зразки зі слідів на підлозі), пакет № 4 (зіскрібок поверхні підлоги)...»

Вилучення слідів крові.

Сліди крові по можливості вилучаються:

1. Разом із предметом-слідоносієм або з його частиною.

2.Якщо це важко або взагалі неможливо, то**:**

- ***висохлі сліди*** зскрібають і поміщають у чистий пакет з білого паперу. Для контрольного дослідження робиться зіскрібок поверхневого шару предмета-слідоносія, що також поміщають у паперовий пакет;

- ***рідка кров*** відбирається на білу паперову серветку, чисту марлю;

- ***сніг,*** просочений кров'ю, укладається на покладену в кілька шарів марлю або на марлеву серветку, що поміщають у тарілку або на лист скла. Так само діють, якщо в ході огляду буде виявлена вода, у якій, цілком ймовірно, є кров;

- ***марля або одяг*** зі слідами крові повинні бути обов'язково просушені при кімнатній температурі й подалі від опалювальних приладів, тому що кров, що загнила, не придатна для наступного судово-біологічного дослідження;

- ***грунт, пісок, глина, сипучі будівельні матеріали, продукти*** вилучаються разом із кров'ю, що потрапила на них, і упаковуються в чисті скляні банки з кришками. Ґрунт попередньо очищається від комах, личинок, хробаків.

Змив водою слідів крові на марлю або інший матеріал не допускається, тому що надалі неможливо буде застосувати сучасні методи дослідження.

Упакування слідів крові.

Необхідно дотримуватися наступних рекомендацій:

- Вилучені предмети, їх частини, а також зіскрібки, липкі стрічки, марлю зі слідами після просушування поміщають окремо в паперові пакети, коробки й т.п.
- Одяг згортають слідами усередину, щоб сліди не стикалися, перекладають аркушами чистого білого паперу.
- Упакування об'єктів біологічного походження ***в поліетиленовий пакет неприпустиме.***
- Перед транспортуванням трупа в морг на кисті його рук надягають паперові пакети з метою запобігання втрати можливих слідів крові в піднігтьовому вмісті.

Запахові сліди людини.

Виявлення й вилучення запахових слідів, як показує практика, практично можливі на місці вчинення майже будь-якого злочину, якщо при цьому злочинець стояв, сидів, лежав або торкався будь-яких предметів. Імовірність ефективного використання вилученого запахового сліду в одорологічній виборці вище, якщо слід відносно гарячий (у кінології – науці про собак – терміном "гарячий" позначають сліди давністю до 1 години, "нормальний" – 1-3 години, "холодний" – понад 3 години). Однак на практиці є випадки успішного вилучення запахових слідів давністю в кілька діб. Особливо це відноситься до подій, що мали місце в закритих, непровітрюваних приміщеннях. Тому спроби виявлення й вилучення таких слідів повинні здійснюватися практично при огляді будь-якого місця події. Якщо в складі слідчо-оперативної групи є кінолог, то даний захід здійснюється ним, під час відсутності кінолога – це обов'язок експерта-криміналіста, а якщо і його немає – слідчого або оперуповноваженого.

Визначення місць і предметів, на яких можуть бути запахові сліди, проводиться до початку огляду місця події. Під час загального огляду приміщення або ділянки місцевості, де відбулися розслідуваний злочин або пов'язані з ним події, залежно від конкретної ситуації, характеру того, що відбулося, подумки реконструюються дії злочинця й робиться висновок про те, де, ймовірно, він сидів, стояв або лежав, яких предметів торкався. Найчастіше, наприклад, це місце під розбитим вікном, через яке злочинець проникнув у приміщення, ручка дверей, предмети, які використані як знаряддя злому й т.п. Так, одну із крадіжок на дачі вдалося розкрити завдяки запаховому сліду, вилученому із залишеного злочинцем ломика. По іншій справі – крадіжка кінокамер і фотоапаратів в одній із середніх шкіл – запахові сліди були вилучені з ручок трьох відпрацьованих луго-кислотних вогнегасників, піною з яких злочинець залив все місце події з метою знищення своїх слідів.

Визначивши ймовірні місця знаходження запахових слідів, працівник відкриває банки, корнцангом витягає сорбенти (шматки фланелі) і накриває ними

кожне місце або предмет. Після цього тканина притискається фольгою (станіолевим папером), що скріплюється липкою стрічкою й залишається на час, необхідний для усмоктування запахового сліду. З огляду на те, що вилучення запахових слідів здійснюється до яких-небудь інших маніпуляцій по огляду, а на місці находження запаху можуть знаходитись й інші сліди, наприклад, придатні для трасологічних, у тому числі дактилоскопічних досліджень, накладення сорбенту і його притиснення здійснюються так, щоб не порушити ці відбитки.

Час, необхідний для усмоктування запахового сліду в сорбент, різний, коливається від 1 до декількох годин. Чим слід "свіжіше", тим цей час може бути коротше. Як правило, сорбент усмоктує запаховий слід увесь час, поки триває огляд місця події, – у середньому 1-2 години. Однак в окремих випадках, коли з моменту вчинення злочину до огляду пройшов тривалий час або можна припускати короткочасність контакту злочинця зі слідосприймаючою поверхнею предмета, сорбент залишається для усмоктування запахового сліду на 24 години й більше. Після цього, із сорбенту віддаляється фольга, і він корнцангом (пінцетом) обережно знімається з об'єкта й поміщається в колишню банку, що герметично закривається й на яку наклеюється або до якої прив'язується етикетка із вказівкою, коли, ким, на якому місці події й з якого конкретного предмета або місця запаховий слід вилучений. Дрібні об'єкти – запахоносії, наприклад, недопалки цигарок, обгорілі сірники, носові хустки й т.п., поміщаються безпосередньо в ємність.

Вилучені з місця події запахові сліди утворюють перший масив банку запахів (запахотеки або одоротеки). Другий масив запахотеки утвориться зі зразків запаху осіб, підозрюваних або схильних до вчинення злочинів, на місцях яких найчастіше залишаються запахові сліди. При наявності офіційних підстав до відбору зразка запаху особа запрошується в орган поліції, де їй пропонується потримати тканину спочатку в руках, а потім хвилин 30 – під ступнями ніг (або пахвою, або в паховій області, або під поясом штанів, або за коміром або манжетами плаття). Після цього, сорбент знову поміщається в банку, на якій кріпиться етикетка з позначенням установчих даних особи й номери по журналу реєстрації.

При відсутності офіційних підстав для гласного відбору зразка запаху, коли, приміром, дані про підозрілих осіб отримані тільки з оперативно-розшукових джерел, планується й здійснюється спеціальна оперативна комбінація.

Відбір зразків запаху від осіб здійснюється, як правило, оперативним працівником карного розшуку за участю кінолога. Однак даний захід не рекомендується здійснювати під час знаходження особи в ІТТ, СІЗО або відразу ж після звільнення з установи виконання покарання, тому що властивий цим місцям специфічний запах може вплинути на об'єктивність кінологічної вибірки. Тому, від підозрюваних зразок відбирається до їхнього запровадження в ІТТ (СІЗО), а від осіб, що відбули покарання, – через 1-2 місяця після звільнення, коли

в них повністю відновлюється властивий їм постійний запаховий букет. Одночасно в особи, що перевіряється, відбирають еталонну запахову пробу (експертний зразок), зібрану з експериментального сліду, що залишається на предметі, аналогічному за матеріалом слідоносія предмету з місця події.

Важливо не тільки вилучити всі предмети, що є потенційними носіями мікрооб'єктів, а й не вилучати зайвих.

Судово-біологічна експертиза запахових слідів людини (судово-біологічна ольфакторна експертиза).

Основні принципи експертного дослідження запахових слідів людини:

- ***Приладовими методами*** питання про походження вилучених запахових слідів від конкретної людини ***не вирішується*** внаслідок ряду методологічних проблем.
- ***Засобами*** дослідження запахових слідів людини на цей час є ***спеціалізовані собаки-детектори*** й ряд контрольних (еталонних) об'єктів з відомими дослідникам ольфакторными характеристиками, які дозволяють виявити в спеціальних експериментах особливості об'єктів, що тестуються.
- Дослідження зібраних на бавовняні серветки запахових слідів проводиться в спеціально обладнаному приміщенні при 18-20° С.
- Дослідження проводиться ***двома фахівцями,*** один із яких застосовує собак-детекторів, а інший – спрямовує хід експерименту. ***Комісійна форма дослідження*** й подібний поділ обов'язків ***забезпечують умови "сліпого досвіду",*** необхідні для запобігання впливу провідника собак-детекторів на їхню сигнальну поведінку.
- На підставі виконаного дослідження можуть бути обґрунтовані категоричні (позитивні й негативний) і ймовірний висновки.

Приблизні питання, що пропонуються на вирішення під час ідентифікаційного й діагностичного досліджень запахових проб:

1. Чи походять запахові сліди з даного об'єкта від конкретної особи, що перевіряється?
2. Чи походять, судячи із запаху, дані плями крові, поту від конкретної особи?
3. Чи є індивідуальний запах даної особи в пробах зі слідів рук, ніг, виявлених на місці події?
4. Ким з підозрюваних, чиї порівняльні запахові зразки представлені на дослідження, залишені запахові сліди на вилучених предметах-запахоносіях?
5. Чи походять запахові сліди людини з різних предметів або із фрагментів одного предмета від даної особи, що перевіряється?
6. На яких з речей, запропонованих для дослідження, є запахові сліди особи, що перевіряється?
7. Чи є в запропонованих пробах (або на предметах) запахові сліди людини?

8. Від одного або від декількох осіб (варіант: від чоловіка або від жінки) походять запахові сліди людини, наявні на представленому предметі?

5. Питання допустимості використання як доказів фото- та відеоматеріалів, розміщених у відкритій мережі Інтернет, під час розкриття злочинів.

Кримінальне процесуальне доказування – це поєднання практичних дій та мислення учасників кримінальної процесуальної діяльності. **Його елементами є** збирання, перевірка та оцінка доказів та їх процесуальних джерел, які тісно пов'язані між собою.

Основною ланкою процесуальної діяльності органів досудового розслідування і суду з розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень (кримінальних справ) є доказування обставин, сукупність яких становить предмет дослідження в конкретному кримінальному провадженні. При цьому кожний учасник кримінального процесу здійснює доказування, застосовуючи специфічні пізнавальні прийоми.

Особливого значення визначення допустимості тих чи інших доказів набуває під час досудового розслідування, оскільки найбільша кількість порушень кримінального процесуального закону, наслідками яких є визнання доказів недопустимими, відбувається саме на стадії досудового розслідування.

Докази можуть бути отримані в результаті слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, регламентованих КПК України. Більшість порушень правил, що регламентують проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, виключають можливість визнання отриманих доказів допустимими. Крім того, допустимість доказу визначається ще й тим, щоб у конкретній ситуації він був обраний відповідно до визначених завдань.

Необхідною умовою допустимості доказів є дотримання строків, у межах яких допускається проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою збирання, перевірки та закріплення доказів. Порушення строків тягне за собою недійсність усіх процесуальних рішень, які були ухвалені під час досудового розслідування.

Докази, отримані з порушенням закону, не можуть бути використані для встановлення обставин, які підлягають доказуванню, що виключають або

пом’якшують вину обвинуваченого. ***Допустимість доказу означає законність і правомірність його використання для досягнення завдань кримінального провадження.*** Вона визначається допустимістю того джерела, з якого доказ отриманий.

Закон дає вичерпний перелік цих джерел і тому фактичні дані, отримані з іншого, не передбаченого законом джерела, не можуть, згідно з чинним законом, братися до уваги і бути допущені як докази.

Правила допустимості доказів посідають особливе місце в правилах доказування. Ці правила повинні забезпечити достовірність засобів доказування, створити надійний фундамент для визнання доведеними обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Порушення правил отримання доказів, заснованих на конституційних гарантіях прав і свобод людини і громадянина, що порушують недоторканість житла чи іншого володіння особи, таємницю спілкування чи недоторканість права власності (крім випадків, передбачених КПК України), безумовно, робить такі докази недопустимими. Ця категорична заборона обумовлена не тільки необхідністю обґрунтування висновку про винуватість особи, що базується на достовірних доказах, а й значною мірою має метою забезпечити конституційні права і свободи людини та моральні засади судочинства. **Тому, безумовно, не мають юридичної сили показання, документи, речові докази, отримані із застосуванням насильства, погроз та інших незаконних дій.**

На стадії досудового розслідування виключення недопустимих доказів означає неможливість заснувати на них висновки у кримінальному провадженні, вказувати на ці докази як підстави прийняття процесуальних рішень, посилатися на них в обвинувальному акті.

У цілому вимога допустимості доказів, яка встановлена кримінальним процесуальним законом, виглядає так:

1) *умова наявності належного джерела доказів*. Джерелами доказівє показання підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, експерта, які надали відомості щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні. Під першоджерелом розуміються показання особи, яка безпосередньо сприймала події і обставини, які досліджуються. Якщо така особа невідома, то перевірка достовірності отриманої інформації, як правило, вельми складна. Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами (згідно з ч. 4 ст. 97 КПК України);

2) *умова наявності належного суб'єкта доказування*. Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому КПК України. Суб'єкти кримінального процесу, які виконують дії зі збору доказів відповідно до свого службового статусу, зобов'язані дотримуватись вимог кримінального процесуального закону. Діяльність сторони захисту не підлягає правовій регламентації, предмети і документи, які представляє сторона захисту, отримуються нею в вільній від процесуальних приписів формі, вони завідомо не відповідають вимогам, які встановлюються до процедури слідчих дій. Що стосується надійності джерела відомостей, то вона належить перевірці незалежно від того, яким суб'єктом (офіційним чи ні) ці предмети та документи були отримані. З урахуванням вказаного відомості, зібрані захисником, обвинуваченим, потерпілим, визнаються доказами тією ж мірою, що і результати доказової діяльності офіційних учасників процесу;

3) *умова наявності належного засобу доказування*. Для того, щоб отриманий доказ був допустимий, має бути обраний лише той спосіб збирання доказів, який за своїм змістом визначений законом для конкретної ситуації. Підміна належного способу доказування іншим незаконна. Недопустимим є проведення допиту чи одночасного допиту двох або більше раніше допитаних осіб, якщо є необхідність проведення впізнання особи або допиту експерта замість призначення додаткової експертизи. Кожна слідча (розшукова) або негласна слідча (розшукова) дія проводиться так, щоб у відповідних умовах максимально забезпечити достовірність інформації такого виду. Тому підміна однієї слідчої (розшукової) дії іншою може спричинити сумніви у відповідності отриманих результатів дійсності;

4) *умова наявності законної процесуальної форми збирання доказів*. Кримінальний процесуальний закон встановлює та визначає умови, процедуру та процесуальну форму дій зі збирання доказів. Якщо ці вимоги не дотримані, то права та законні інтереси учасників процесуальних дій можуть бути порушені. Результатом цього дуже часто є визнання недопустимими відомостей, отриманих як доказів, навіть за умови законності джерела і засобу збирання доказів;

5) *умова законної процедури отримання доказів*. Якщо встановлено, що викривлення процедури зашкодило засадам змагального судочинства, то її порушення в кожному випадку виявляться непереборним. Неможливо усунути сумніви щодо отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження. В результаті такого порушення процес припиняє відповідати вимогам справедливості судової процедури, в якій сторони обвинувачення і

захисту мають бути в рівному становищі. Жоден учасник слідчої (розшукової) чи негласної слідчої (розшукової) дії, незалежно від свого процесуального статусу, не повинен піддаватися фізичному чи психічному насиллю, катуванню, погрозам, тривалим допитам, які здатні порушити або послабити волю його дій та рішень. Доказ, отриманий таким шляхом, однозначно буде визнаний недопустимим.

Допустимість доказів залежить від законності кримінального провадження в цілому. У випадку незаконного початку кримінального провадження недопустимі всі отримані при цьому докази. Якщо доказ визнаний недопустимим, то він не може бути включений до обвинувального акту або може бути виключений із нього. ***Критеріями оцінки допустимості доказів є:***

а) правомочність суб'єкта;

б) надійність джерела інформації;

в) законність способу отримання інформації;

г) наявність форми фіксації відомостей, яка вимагається законом.

Завдання отримання достовірного знання про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення обумовлює особливі вимоги до доказів, які знаходяться в підґрунті такого знання. Саме тому допустимість доказів є однією з гарантій законності процесуальних рішень, які ухвалюються під час кримінального провадження, а також гарантією прав та законних інтересів учасників кримінального процесу.

Застосування фото- та відеоспостереження у громадських місцях дозволяє зафіксувати будь-які події. При цьому на відміну від людини, яка сприймає інформацію суб'єктивно, відображення інформації у відеоматеріалах відбувається об'єктивно. Фото- та відеокамера фіксує і відтворює подію так, як та відбувалася. Тому засоби фото- та відеоспостереження все більше застосовуються як у правоохоронній, так і в приватній сферах.

Ст. 84 КПК України встановлює, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Відповідно до ч. 1 ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, які встановлюються під час кримінального провадження.

Додатково у ч. 2 ст. 99 КПК України закріплено, що до документів можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (зокрема електронні). У зв'язку із цим фото- та відеозапис, розглядається як документ.

Фото- та відеоматеріали є документом, оскільки:

а) останні зафіксовані на матеріальному носії;

б) доказове значення має зафіксована на них інформація;

в) для їх відтворення в суді, як правило, потрібні спеціальні технічні засоби.

Якщо правоохоронні органи без санкції суду здійснюють фото- чи відеоспостереження за громадянином або без кримінального провадження починають проводити оперативно-розшукові заходи щодо нього, то отримані дані не можуть бути доказом у суді.

Якщо камера фото- чи відеоспостереження знаходяться на території приватних суб'єктів підприємницької діяльності чи приватної особи, коли вона зафіксувала кримінальне правопорушення (наприклад, отримання неправомірної вигоди; вчинення розбійного нападу тощо), то ці фото-, відеоматеріали мають бути визнані документом, як самостійним джерелом доказів, оскільки вони не є такими, що здобуті незаконним шляхом.

Оскільки, будь-який електронний документ, отриманий із Інтернету може бути перетворений в людиночитаєму форму, то після такого перетворення він, по суті, перестає бути електронним і стає традиційним документом. Інформація з сайту, перетворена у візуальну форму, що з'являється на паперовому (чи іншому) носії, певною мірою стає матеріальним доказом.

У зв'язку із цим інформація, яка отримується правоохоронними органами із Інтернету, може бути використана як самостійне процесуальне джерело. Під час встановлення допустимості даного виду доказів необхідно обов'язково враховувати критерії допустимості.

6. Аналіз способів фіксації змісту веб-сторінки в мережі Інтернет як доказу в судовому процесі.

Веб-сторінка – це сукупність файлів, розміщених на певному сервері (серверах). У цих файлах міститься інформація, доступ до якої має змогу одержати будь-який інтернет-користувач, перейшовши за відповідною адресою в браузері. Така інформація може становити відомості про факти, які мають

істотне значення для вирішення судової справи. У цьому випадку постає проблема з фіксацією цих відомостей у такому вигляді, щоб суд сприйняв їх в якості доказу.

Для суду контент, розміщений на сайті, потрібно зафіксувати:

1. **Оперативно**, адже власник сайту чи особа, яка має технічну можливість змінювати дані веб-сторінки і при цьому не зацікавлена в тому, щоб суд прийняв розміщену на її сторінці інформацію в якості доказу, може в будь-який момент її видалити.

2. **З найменшими витратами** на збирання такого роду доказів, особливо якщо інформація розміщена на кількох сайтах одночасно і її треба зафіксувати на кожному з них.

3. **Безпосередньо в тому вигляді**, у якому відомості були збережені на сервері на певний момент часу.

Головна небезпека інформації, яка розповсюджена на веб-сайті в мережі Інтернет – це **скороминучість та можливість зміни** цієї інформації в будь-який момент, оскільки в більшості випадків інформація, яка розповсюджена на веб-сайті, може бути видалена, змінена чи відредагована як власником веб-сайту, так і розповсюджувачем інформації. При цьому довести ту обставину, що веб-сторінку було знищено, відредаговано або змінено, за відсутності бажання адміністратора, дуже складно і практично неможливо. **Тому найголовнішим завданням для заінтересованих осіб є оперативне закріплення фактичних даних з веб-сайту.**

До візуальних способів фіксації слід віднести:

1.Роздруківку веб-сторінки (Web-скріншот). Відповідно до п. 46 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» від 17 жовтня 2012 р. № 12 роздруківки Інтернет-сторінок (web-сторінок) самі по собі не можуть бути доказом у справі. Втім, матеріали судової практики свідчать про визнання такої роздруківки як доказу за умови відсутності заперечень від інших осіб, що беруть участь у справі. Так, Апеляційний суд м. Києва у справі № 22-9597 встановив, що «…факт використання твору був доведений позивачем шляхом надання суду письмового доказу – копії роздруківки сторінки з належного відповідачу сайту forum.com.ua, яка містить кольорове зображення твору образотворчого мистецтва – карикатури під назвою «Канкан». Відповідно до положень цивільного процесуального законодавства,

якщо при дослідженні письмових доказів особою, яка бере участь у справі, буде подана заява про те, що доданий до справи або поданий іншою особою для ознайомлення документ викликає сумнів з приводу його достовірності або є фальшивим, особа, яка подала цей документ, може відповідно до частини другої статті 185 ЦПК України просити суд виключити його з числа доказів і розглядати справу на підставі інших доказів. При відсутності з її боку таких процесуальних дій, особа, яка подала заяву, має згідно із загальними правилами доказування подати відповідні докази, що спростовують значення відомостей оспорюваного документа і могли бути підставою неприйняття його до уваги під час оцінки доказів. У даному випадку відповідач не надав суду жодного доказу на спростування значення відомостей, які містяться на роздруківці сторінки з належного відповідачу сайту forum.com.ua, що містить кольорове зображення твору образотворчого мистецтва – карикатури під назвою «Канкан». За таких обставин у суду немає підстав вважати, що факт використання твору шляхом розміщення твору образотворчого мистецтва на сайті не є доведеним».

2.Фіксацію контенту учасником справи, що міститься на веб-сайті, шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, магнітні диски, тощо). Вбачається, що від попереднього способу цей відрізняється лише об’єктивною формою існування результатів фіксування. За своєю суттю так само являє собою фактично роздруківку веб-сторінки.

3.Протокол огляду веб-сторінки нотаріусом. В ст. 75 Закону «Про нотаріат» існує норма, яка надає право нотаріусам та посадовим особам органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії, засвідчувати вірність копій документів, виданих підприємствами, установами і організаціями. Однак чи є web-скріншот документом такого роду? Роздруківку веб-сторінки не можна ототожнювати із таким документом, «оскільки подібні документи повинні містити найменування суб’єкта господарювання, дату, підпис уповноваженої особи, а в деяких випадках і печатку. Крім того, веб-сторінка не завжди містить посилання на суб’єкт, який використовує інтернет-сайт».

Крім того, протокол огляду веб-сторінки нотаріусами не здатний зафіксувати факт наявності та використання музичних і аудіовізуальних творів. Станом на вересень 2015 р. українські нотаріуси відмовляють у здійсненні протоколу огляду веб-сторінки через відсутність такої нотаріальної дії у Законі «Про нотаріат» та в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Зазначимо, що зареєстровано законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання повноважень нотаріусам забезпечувати докази» № 2716 від 23 квітня 2015 р., у разі прийняття якого

нотаріуси України зможуть проводити фіксацію змісту сторінки в мережі Інтернет.

Огляд веб-сайту нотаріусом РФ складається з таких етапів: перевірка доменного імені, встановлення DNS-серверів; перевірка відповідності IP-адреси; перевірка достовірності відображення вмісту веб-сайту з тим, до якого звертається браузер; відображення переходів на сторінки, які цікавлять заявника. Кожен етап фіксується в описовій частині протоколу, результати огляду (веб-сторінки, фот графії, скріншоти) роздруковуються і підшиваються до протоколу. Крім того, в протоколі зазначається опис оглянутих веб-сторінок, зміст доказів, місце та час вчинення нотаріальної дії, відомості про зацікавлених осіб та нотаріуса.

4.Огляд доказів судом за місцем їх знаходження. Відповідно до положень ст. 140 ЦПК України та ст. 39 ГПК України речові та письмові докази, які не можна доставити в суд, оглядаються за місцем їх знаходження. Очевидно, враховуючи специфіку мережі Інтернет, веб-сторінки не можуть бути доставлені до суду, однак їх зміст може містити відомості про обставини, які мають значення для справи. Місцезнаходженням веб-сторінки є сама мережа Інтернет. Відтак за наявності технічної можливості суддя має право оглянути та дослідити відповідну веб-сторінку. За результатами огляду та дослідження сторінки суддею складається відповідний протокол.

5. В Постанові Пленуму ВГС України від 17.10.2012 № 12 також вказується на можливість **проведення відео-, аудіозапису процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою сайту**, стосовно якого є відомості використання його з порушенням авторських чи суміжних прав. Такий запис, здійснений на електронному чи іншому носії (жорсткому диску комп'ютера, дискеті, диску для лазерних систем зчитування, іншому носії інформації), подається до суду із зазначенням того, коли, ким і за яких умов цей запис здійснено і може бути речовим доказом у справі.

6. Як окремий спосіб фіксації виділяють **огляд веб-сайту адвокатом** з наступним складанням протоколу на підставі його професійного права на збирання відомостей про факти, що можуть бути використані як докази відповідно до п. 7. ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». До технологічних способів фіксації (тобто таких, що приділяють увагу технічним аспектам функціонування веб-сторінок) слід віднести:

7.Довідки, отримані від провайдерів (logфайли). У зазначених файлах може міститися інформація щодо дій користувачів з приводу розміщення

інформації. Однак зміст такої інформації може різнитися залежно від налаштувань хостингу. Крім того, якщо провайдер знаходиться в іншій юрисдикції, отримання такої довідки доволі ускладнене.

8.Миттєва фіксація веб-сторінок за допомогою приватних онлайн-сервісів. За такої фіксації здійснюється фіксація не тільки візуального відображення, а й вихідного коду, URL-адреси вебсторінки та часу здійснення такої фіксації. Різновидом цього способу є фіксація за допомогою приватних онлайн-сервісівкешованої копії веб-сторінки у пошукових системах. Якщо з моменту видалення веб-сторінки минуло небагато часу, існує шанс, що вона збереглася у вигляді кешованої копії веб-сторінки, збереженої відповідною пошуковою системою у момент, коли пошуковик востаннє відвідував зазначену веб-сторінку. Втім, питання щодо належності і допустимості таких сервісів залишається дискусійним.

9.Використання сервісу Internet Archive. WaybackMachine, який здійснює фіксацію змісту окремих веб-сторінок в автономному режимі. Зазначений сервіс має статус бібліотеки і підпорядкований праву США. Існують певні технічні обмеження такої фіксації змісту веб-сторінки: зокрема, не зберігаються об’єкти, розмір яких більше 10 МБ, не зберігаються сторінки з обмеженим доступом. Крім того, на вимогу власника веб-сайту дані з цього веб-архіву видаляються. Матеріали української судової практики у спорах про право інтелектуальної власності свідчать про залучення як доказів матеріалів судових експертиз, де предметом дослідження, зокрема, є згаданий сервіс, а не як окремих доказів. Так, у справі № 59/230 від 24 вересня 2012 р. (Господарський суд м. Києва) позивач не погоджувався з висновком комплексної комісійної судової експертизи у сфері інтелектуальної власності, оскільки вважав, що інформація, отримана експертом за матеріалами веб-сайту www.archive.org є неточною, ненадійною та такою, що може не відповідати дійсності. Однак позивач не надав суду доказів на підтвердження того, що інформація стосовно веб-сайту відповідача за відомостями веб-сайту www.archive.org є неправдивою та недостовірною. Відтак суд при вирішенні справи врахував результати проведення такої експертизи. Матеріали судової практики в іноземних державах свідчать, що збережені копії Internet Archive визнаються судами як докази у Російській Федерації та США.

10.Проведення експертного дослідження за експертизою 10.17 – дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів. При проведенні експертного дослідження у сфері телекомунікацій проводяться такі дії: перевірка доменного імені (експерт встановлює, чи існує web-сайт із відповідним

доменним ім’ям в мережі Інтернет на дату проведення дослідження та чи коректно здійснюється з’єднання з ним); фіксація редиректу на інше доменне ім’я (якщо таке має місце); фіксація даних, отриманих за допомогою сервісу WHOIS (експерт встановлює дані про дату реєстрації доменного імені, дату внесення останніх змін, про адміністратора домену); визначення IP-адреси, якій відповідає доменне ім’я; фіксація даних про компанію, що надає послуги хостингу для даного доменного імені; перевірка коректності відображення вмісту web-сайту; відображення головної сторінки; переходи на сторінки, на яких розміщено об’єкти інтелектуальної власності чи інформацію, що мають значення для дослідження, та їх фіксація; фіксація аудіо, відео або текстових файлів, розміщених на web-сайті, що мають значення для дослідження (такого роду дослідження вкрай актуальні при порушенні авторських прав в мережі Інтернет); фіксація всього web-сайту, якщо це необхідно. Крім того, при проведенні цього експертного дослідження відбувається дослідження вихідного коду/тексту веб-сайту.

Необхідно розуміти, що авторські права порушує не саме існування веб-сторінки, а розміщення в мережі Інтернет окремого твору (творів) у цифровій формі. Такі твори можуть і не розміщуватись безпосередньо на досліджуваних вебсторінках, а розміщуватися, наприклад, у складі веб-банерівтаргетингової реклами. Протокол огляду сторінки в мережі Інтернет нотаріусами, так само як і інші візуальні способи фіксації, не включає огляду вихідного коду веб-сторінки, що вкрай важливо для визначення, з якого ж саме веб-сайту відбувається використання твору (у випадках хотлінкінгу, фреймінгу і використання спеціалізованих тегів інтернет-розмітки, таких як <embed>, <object>, <video>, <audio>, <iframe>).

Вважаємо, що при проведенні фіксації змісту веб-сторінки в мережі Інтернет обов’язково повинен аналізуватися (чи принаймні зберігатися) вихідний код веб-сторінки. Саме за допомогою вихідного коду можливо встановити, на якому веб-сайті розміщений певний твір, а отже, визначити належного відповідача. Жоден з візуальних способів фіксації змісту веб-сторінок не може дати належного і достовірного уявлення про те, що ж насправді розміщується (і чи розміщується) на певній веб-сторінці і чи не була вона модифікована, оскільки такий спосіб є лише зовнішнім сприйняттям зображення, яке подається на пристрій виведення інформації, а не дослідженням її внутрішньої структури. Крім того, таке зовнішнє відображення може суттєво відрізнятися залежно від програмного забезпечення, що використовується для проведення фіксації; версії операційної системи; роздільної здатності пристрою виведення інформації;

регіонального обмеження доступу до веб-ресурсу за IP- адресою; обмеження доступу до веб-ресурсу протягом певних годин доби тощо.

Внутрішня структура веб-сторінки (структурний елемент веб-сайту) являє написаний на мові інтернет-розмітки твір, що існує у віртуальній формі і може мати програмний характер [25, 30]. В силу певних технічних навичок результати візуальних способів фіксації можуть бути спотворені шляхом технічної (хакерської) атаки на пристрій (наприклад персональний комп'ютер певного нотаріуса або судді), з якого відбуватиметься огляд (такі дії становитимуть склад окремого кримінального злочину).

Із зазначеного питання актуальним є рішення Європейського Суду Справедливості (далі – ЄСС) у справі С-348/13 BestWaterInternational). ЄСС встановив, що, якщо твір, який вільно доступний на веб-сайті, включається до іншого веб-сайту за посиланням, з використанням технології фреймінгу, такі дії не можуть кваліфікуватись як надання доступу для загального відома публіки у розумінні статті 3, пункту 1 Директиви 2001/29/ЕС Європейського парламенту та Ради від 22 травня 2001 р. щодо гармонізації деяких аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, оскільки в зазначеному випадку не відбувається надання доступу для загального відома до твору саме новій публіці. Твір, що розміщується за допомогою зазначених технологій, вже є загальнодоступним для публіки. Відповідно, такі дії не потребують дозволу правоволодільців і не можуть визнаватись порушенням їхніх майнових прав.

Тобто включення до структури веб-сайту творів, які є загальнодоступними, наприклад, на YouTube (чи іншому веб-сайті), не є порушенням авторських прав, але за певних умов. Так, ЄСС врахував своє попереднє рішення у справі Svensson v RetrieverSverige AB (Case C-466/12) щодо правомірності розміщення гіперпосилань у мережі Інтернет, в якому зазначив, що дії, коли за допомогою гіперпосилання можливо отримати доступ до творів, розміщених на іншому вебсайті, які знаходяться у обмеженому доступі, наприклад, через оформлення оплатного доступу (підписки), потребують дозволу правоволодільців і є наданням доступу для загального відома публіки. Надання доступу для загального відома публіки відбуватиметься і в тому випадку, якщо твір став недоступним на веб-сайті, на якому раніше він був розміщений у відкритому доступі або став доступним обмеженому числу користувачів, а на іншому веб-сайті доступ до матеріалів залишився можливим без дозволу правоволодільців.

Таким чином, можна прийти до загального **висновку**, що існує низка способів фіксації змісту веб-сторінки в мережі Інтернет. Але при проведенні такої фіксації необхідно пам'ятати, що авторські права порушує не існування

вебсторінки як комплексного явища, а розміщення в мережі Інтернет окремого твору (творів) у цифровій формі, а тому для визначення належного відповідача необхідно встановити, на якому сервері в мережі Інтернет цей твір розміщено. Жоден з візуальних способів фіксації змісту веб-сторінки не в змозі вирішити зазначену проблему, оскільки є лише зовнішнім сприйняттям зображення, яке подається на пристрій виведення інформації. При проведенні такої фіксації обов'язково має аналізуватись вихідний код вебсторінки. Саме цей підхід має бути належно відображений у чинному законодавстві.

План практичного заняття (2 год.)

Вирішення ситуаційних завдань.

Ситуаційне завдання 1

1. Потерпілий.
2. Члени родини потерпілого.
3. Всі близькі й далекі родичі потерпілого.
4. Знайомі й сусіди потерпілого.
5. Поняті.
6. Дільничний.
7. Свідки, що випадково опинилися на місці події.
8. Підозрюваний.
9. Працівники позавідомчої охорони, що першими прибули на місце події.
10. Інші особи.

Укажіть осіб, яких необхідно дактилоскопіювати після огляду місця події (квартирна крадіжка) у випадку виявлення слідів рук. Чому саме їх?

Ситуаційне завдання 2

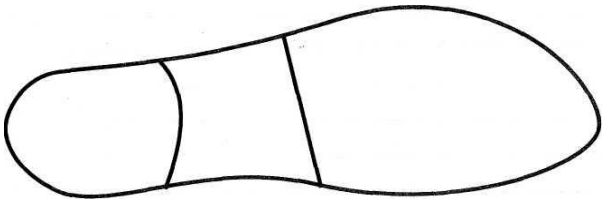

Назвіть елементи підошвеної частини взуття.

Ситуаційне завдання 3

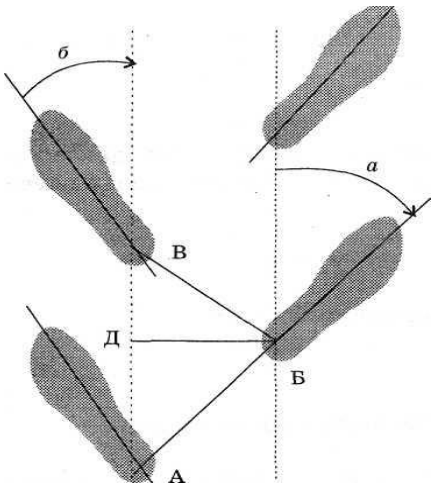

Як називаються елементи доріжки слідів, укажіть їх на схемі.

Ситуаційне завдання 4

Питання експерту

1._____
_____
2._____
_____
3._____
_____
4._____
_____
5._____
_____
6._____
_____

Сформулюйте питання експерту, які можуть бути вирішені експертизою за слідами злому, виходячи із ситуації, що на двох місцях злочину вилучено сліди знарядь злому на дверній коробці, а у підозрюваного під час обшуку – ломик-фомка.

Ситуаційне завдання 5

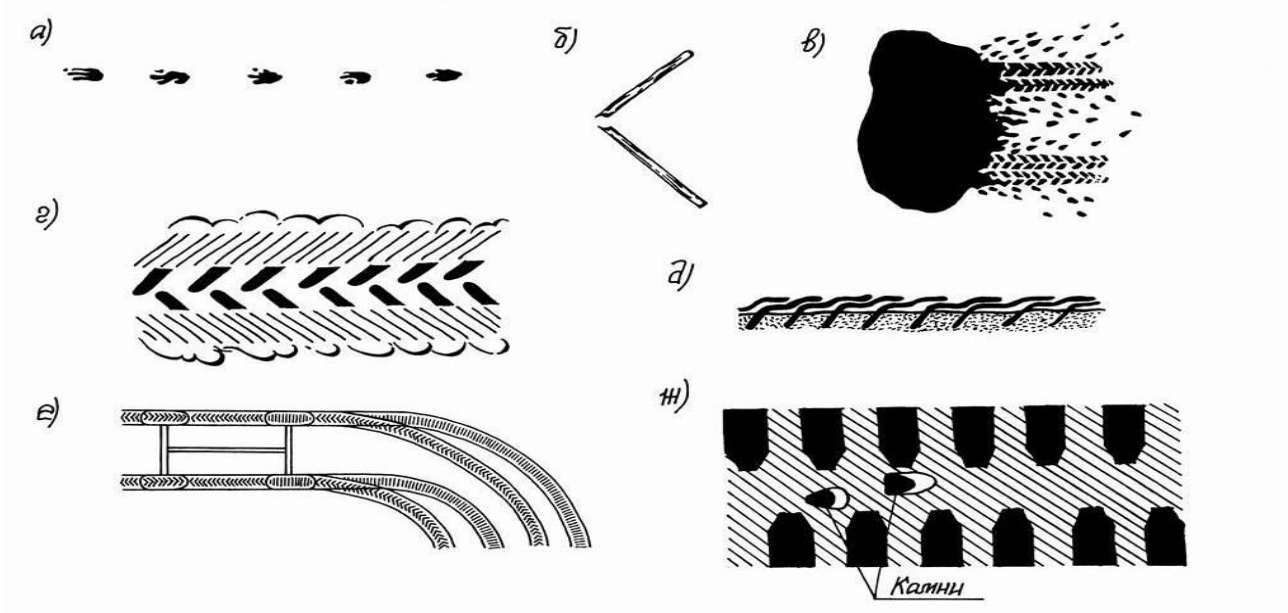

Визначте й позначте стрілками напрямок руху транспорту:
а) за каплям «масла», виявленого на дорозі;
б) за переламаною жердиною;
в) за слідами бризок рідини, через яку проїхала машина;

г) за слідами пилу;
д) по прим'ятій траві;
е) по кутах сходження й розходження слідів коліс на повороті;
ж) по каменях, вдавлених у ґрунт.

Ситуаційне завдання 6

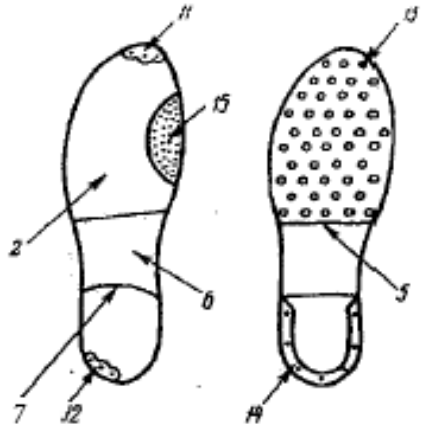

а) Визначте й назвіть частини сліду босої ноги. Які вимірювання проводяться в сліді босої ноги? Позначте їх на малюнку.

б) Назвіть кожну окрему ознаку підошвеної частини взуття.

а)_____
_____
_____
_____

_____
_____
б)_____
_____
_____
_____
_____
_____

Ситуаційне завдання 7

До слідчого Захаренка, який розслідує вбивство гр-на С., прийшов 15-літній П., який сказав, що в день убивства фотографував хлопців у дворі й на одному зі знімків на задньому плані видно людину, яка вилазить із вікна квартири, розташованої на першому поверсі, в якій жив С. Це вікно було також зняте слідчим на фотоапарат під час проведення огляду місця події, а отримані фотографії додані до протоколу огляду.

Проананалізуйте й оцініть ситуацію.
Чи є отримані фотографії доказами у провадженні?
Якщо так, то до якого виду вони належать.

Ситуаційне завдання 8

П., який проживає в одній квартирі із двоюрідним братом В., на ґрунті сварки через житло вирішив вчинити вбивство брата. Із цією метою він домовився зі своїм знайомим К., раніше судимим, про вчинення останнім убивства В. за винагороду в сумі 3 тис. дол. США, з яких 1,5 тис. передав як аванс. П. передав також К. фотографії В. і аркуш із зазначенням адреси місця його роботи. Однак К. відмовився від наміру вчинити вбивство й повідомив В. про плани П. В. звернувся до органів поліції. К. був затриманий і погодився співробітничати із правоохоронними органами з метою викриття П.

Із цією метою були виготовлені фотографії нібито вбитого В., які К., попередньо домовившись по телефону про зустріч із П., передав йому. Телефонна розмова, а також їхня розмова при зустрічі були записані оперативними службами на аудіокасету.

На підставі даної інформації з'ясуйте, які докази у даному провадженні можуть бути отримані слідчим?
Які умови для цього повинні бути дотримані?
Чи вплине на вирішення питання про допустимість цих доказів дата початку кримінального провадження?

Ситуаційне завдання 9

Заявник Г. надав слідчому аудіозапис його переговорів з директором автобази Т., який вимагав у нього гроші, а також письмове пояснення його сусіда Д., що був присутній при цьому.

Проананалізуйте й оцініть ситуацію.
Як повинен діяти слідчий?
Чи мають надані аудіозапис і пояснення доказове значення?

Ситуаційне завдання 10

На допиті у провадженні про розбійний напад із заподіянням тілесних ушкоджень потерпіла Н. заявила, що вона добре запам’ятала риси обличчя грабіжника і може його впізнати.

Слідчий пред’явив Н. для впізнання чотири фотографії. Вона вказала на фотографію під № 3, пояснивши, що зображений на ній чоловік схожий на злочинця, який на неї напав.

Того ж дня слідчий серед інших двох чоловіків пред’явив Зубова для впізнання. Н. заявила, що цих людей вона не знає і серед них немає того чоловіка, який її пограбував.

Проананалізуйте й оцініть ситуацію.
Як повинен діяти слідчий?
Чи мають проведені дії доказове значення?

ВИСНОВКИ

Таким чином, криміналістична техніка має велике значення в попередженні злочинів. Одним із завдань сучасної криміналістичної науки є розроблення спеціальних захисних науково-технічних засобів та методів запобігання злочинності.

Криміналістична техніка використовується під час проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій для вивчення та фіксації матеріальної обстановки злочину, виявлення, фіксації, вилучення і збереження доказів, їх попереднього дослідження, а також при підготовці об'єктів для експертизи.

У слідчій діяльності важливе значення має застосування пошукових науково-технічних засобів (пристроїв, пристосувань, матеріалів тощо) для виявлення предметів, слідів, речовин, а також живих осіб і трупів (частин розчленованого трупа).

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII : *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. : *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12.

4. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події: Затверджено наказом МВС України № 1339 від 3 листоп. 2015 р. : *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5) : *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98

6. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30805.html

7. Експертизи у судовій практиці : наук.-практ. посіб. [за заг. ред. В. Г. Гончаренка]. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком інтер, 2010. 400 с.

8. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення органів кримінальної юстиції : монографія [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін.; за заг. ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля]. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2017. 260 с.

9. Криміналістика : підручник [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

10. Криміналістика : підручник [Ю. П. Аленін, Л. І. Аркуша, О. О. Подобний, В. В. Тіщенко та ін.]; за ред. В. В. Тіщенка. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.

11. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Чорноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

12. Криміналістична техніка. Книга друга (частина ІІ) : навч. посібник [Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Арешонков В. В. та інш.] ; за ред. А. В. Кофанова. Київ : «КИЙ», 2011. 352 с.

13. Криміналістичне забезпечення виявлення та розслідування злочинів : монографія ; за ред. В. В. Тіщенка. Одеса. Вид. дім «Гельветика», 2018. 430 с.

14. Сучасні методи досудового розслідування кримінальних правопорушень : підручник [О. М. Цільмак, О. Є. Користін, О. М. Заєць та ін.]. Одеса : Фенікс, 2017. 352 с.

15. Особливості збирання у досудовому провадженні біологічних слідів людини [Текст] : метод. рек. [Фурман Я. В., Юсупов В. В., Котляренко Л. Т., Дмитрук Р. С.]. Київ, НАВС, 2016. 44 с.

16. Тіщенко В.В., Барцицька А.А. Теоретичні засади формування технологічного підходу в криміналістиці: монографія. Одеса: Фенікс, 2012. 198с.

17. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.